

МПНТР
УНФПА
ЗУОВ

**ПРИРУЧНИК ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ
ПРОГРАМА ОБУКЕ ЗА
ОСНАЖИВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ У
ОБРАЗОВАЊУ ЗА РАЗВИЈАЊЕ
ОДГОВОРНОГ ОДНОСА ПРЕМА
ЗДРАВЉУ,
ОЧУВАЊЕ ЗДРАВЉА И
БЕЗБЕДНОСТИ УЧЕНИКА**

2021. године

УВОД

Законом о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, 27/2018 - др. закон, 10/2019, 27/2018 - др. закон и 6/2020) у Општим принципима образовања и васпитања (члан 7) прописује принцип: развијање и практиковање здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности, потребе неговања и развоја физичких способности. Овај принцип се остварује кроз реализацију обавезног предмета Физичко и здравствено васпитање од 2017. године (ранији назив је био Физичко васпитање). У гимназијама се овај принцип развија кроз изборни програм Здравље и спорт, чији је циљ да ученик, на основу проучавања различитих аспеката здравог живота, развије знања, вештине, ставове и вредности који су у функцији очувања и унапређивања здравља и културе телесног вежбања.

У средњим школама се реализује Здравствено васпитање као факултативна активност, између осталог теме су: хигијена, ментална хигијена, заштита репродуктивног здравља, болести зависности и поремећаји исхране, промене у пубертету и адолесценцији и заштита на раду које школе планирају својим годишњим планом рада и школским програмом.

У Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег и средњег стручног образовања („Сл. гласник РС”, бр. 117/2013) дефинисане су и међупредметне компетенције, а једна од међупредметних компетенција коју наставници свих предмета треба да развијају код ученика је компетенција Одговоран однос према здрављу. У оквиру ове компетенције подразумева се оспособљеност ученика да разуме штетност коришћења појединих лекова и психо-активних супстанци (никотина, алкохола, дрога), значај хигијене и заштите репродуктивног здравља и др. што обавезује професоре да реализују образовно-васпитни рад на начин којим ће се развити ове компетенције код ученика. Осим кроз часове физичког и здравственог васпитања, настава у којој се налазе здравствени садржаји је у првом циклусу основног образовања, у оквиру предмета Свет око нас и Природа и друштво, кроз исходе, наставне теме и садржаје развија се правилан и одговоран однос према здрављу, превенцији, заштити од болести, личној хигијени и основним мерама заштите здравља. Наглашавамо да је Законом о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 88/2017, 27/2018 - др. закон, 10/2019, 27/2018 - др. закон и 6/2020) прописана недељна норма часова и не могу се уводити нови предмети, а да се не укине неки од постојећих. У супротном би сваки нови предмет значио додатно оптерећење за ученике. Међутим, теме као што су физичко, репродуктивно и ментално здравље, ставови и вредности о очувању здравља, демократској култури, спречавање насиља и превенција болести зависности, поремећаја у исхрани, промене у пубертету и адолесценцији, али и екологија, саобраћајна култура, које код ученика унапређују ставове, вредности, знања и вештине, обрађују се у оквиру наставних јединица различитих обавезних предмета и у оквиру ваннаставних активности, изборних програма, осталих облика ваннаставних активности, пројеката, јер су прописане законом као опште међупредметне компетенције. Наставници су

обавезни да бирају садржаје којима ће ове међупредметне и опште компетенције развијати код ученика. Осим Грађанског васпитања као обавезног изборног програма, у средње школе су уведени и следећи изборни програм у гимназији: Појединац, група и друштво, Здравље и спорт, образовање за одрживи развој и др.

Здравствено образовање, а у оквиру њега и област репродуктивног здравља, организовано је и кроз друге ваннаставне активности. Програме реализују наставници и стручни сарадници у оквиру појединих наставних предмета, или у сарадњи са локалним здравственим установама или у оквиру бројних пројеката, који се реализују у сарадњи са другим министарствима, цивилним друштвом и међународним организацијама.

Каталог програма стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника за школску 2018/2019, 2019/2020. и 2020/2021. годину се налази на следећем линку <http://zuov-katalog.rs/index.php?action=page/catalog> и садржи 34 програма обука из области здравственог васпитања, као и 29 из области физичког васпитања.

Министарство је законом прописало међупредметну компетенцију *Одговоран однос према здрављу* коју сви наставници треба да подрже код ученика, али их треба оснажити за такве образовно-васпитне активности. Стога ће предложени Програм обуке обезбедити материјале на секцији Националног образовног портала ЗУОВ-а како би наставницима били доступни образовни ресурси за израду/прилагођавање садржаја којима се развија ова компетенција.

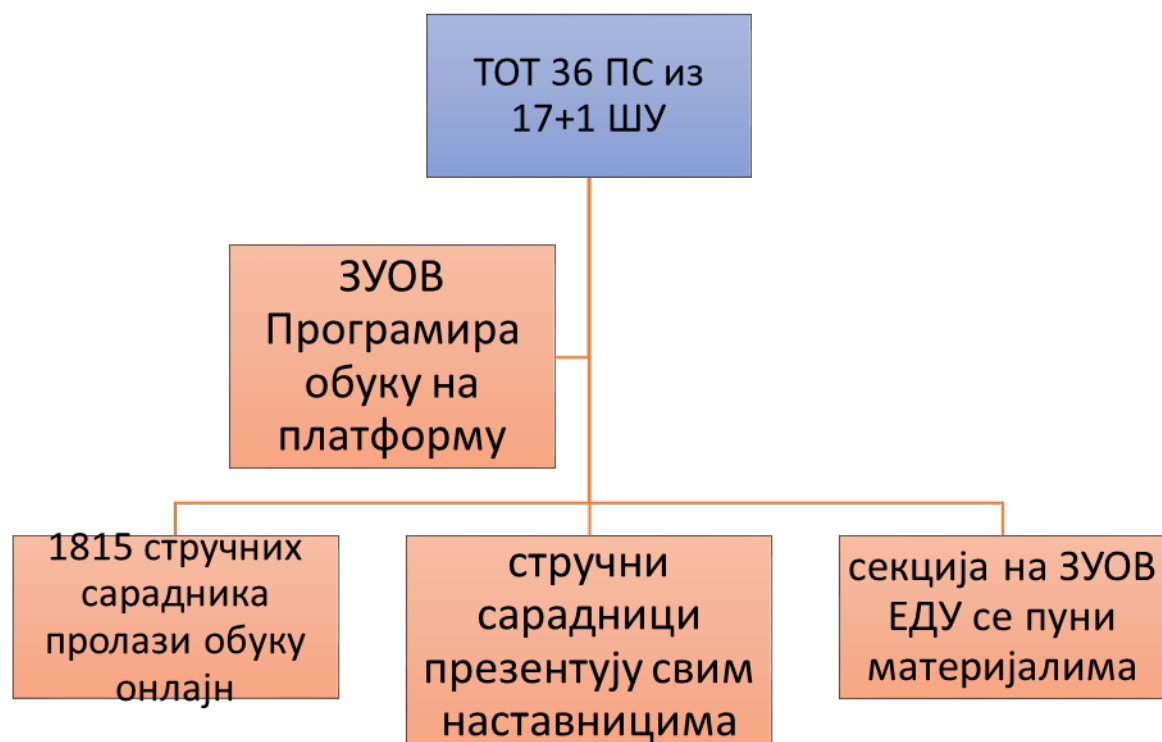
Иначе, у Правилнику о протоколу поступања установе у одговору на насиље, злостављање и занемаривање дефинисано је да сексуално насиље и злостављање представљају понашање којим се дете и ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације. У складу са тим прописане су процедуре поступања у установи које штите ученика/ученицу, њихов интегритет и безбедност. Дигитално насиље има и елементе сексуалног насиља и злостављања путем злоупотреба информационих технологија може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта (web site), четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже, а може имати елементе сексуалног насиља.

Свим професионалцима у образовању, доносиоцима одлука, али и родитељима, првенствени задатак је заштита деце и повећање будности посебно у време када имамо ограничено деловање, као за време епидемије. Зато се на сајту Министарства налазе видео-прилози као инструктивни материјал за заштиту од дигиталног насиља. Законским и подзаконским актима су јасно и прецизно дефинисани кораци поступања у ситуацијама сумње или сазнања о насиљу, злостављању и занемаривању деце, односно ученика, у установама образовања и васпитања. Свака установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете, односно ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема. Директор установе је дужан да сумњу или сазнање о сексуалном насиљу, сексуалном узнемиравању пријави полицији и да против запосленог покрене дисциплински поступак. Поред тога, све установе образовања и васпитања су у обавези да систематски и континуирано планирају активности превенције насиља и дискриминације у оквиру програма заштите од насиља, злостављања и

занемаривања и програма спречавања дискриминације. Деца, односно ученици, родитељи и запослени заједнички планирају, осмишљавају и спроводе превентивне активности, начине информисања о садржајима, мерама и активностима у циљу превенције и заштите од насиља, злостављања и занемаривања.

Поред свега наведеног, на иницијативу Радне групе Владе Републике Србије за спречавање насиља у школама израђена је Национална платформа „Чувам те“, која представља прву националну платформу за превенцију и заштиту од насиља у школама у Србији, почела је са радом почетком месеца марта 2021. године. Платформа има едукативну, информациону функцију као и циљ да унапреди процедуре пријаве насиља и интерсекторско поступање, јер је насиље сложен друштвени феномен у чијем системском и ефикасном решавању је неопходно правовремено и координисано деловање свих надлежних система. Поред информативног и едукативног дела, платформа ће садржати и трећи део који се односи на пријављивање насиља и који је још у процесу израде. Министарство просвете је континуирано учествовало у процесу израде платформе и креирању садржаја платформе - информативног материјала, обука за ученике, родитеље, запослене у установама образовања и васпитања (међу којима ће бити тема сексуалног злостављања и узнемиравања – превенција и процедура поступања).

Методологија – Програм обуке за оснаживање запослених у образовању за развијање одговорног односа према здрављу, очување здравља и безбедности ученика биће реализован применом каскадног система обуке.

а) ТоТ обука за просветне саветнике у школским управама

б) Обука на даљину путем интернета за стручне саветнике у школама

ц) Примена принципа хоризонталног учења у установама образовања и васпитања током наставне/школске године.

а) Први ниво обуке: ТоТ обука за просветне саветнике у школским управама биће одржана на Zoom платформи. **Циљ:** Унапређивање компетенција просветних саветника за оснаживање запослених у образовању за примену концепата родне равноправности, одговорног односа према здрављу, очувању здравља и безбедности ученика

Очекивани резултати:

- Учесници разумеју важност примене међупредметних компетенција у настави, разумеју и примењују правну регулативу у овој области;
- Учесници су оснажени да пруже одговарајућу подршку стручним сарадницима у школама за активније развијање међупредметне компетенције *Одговоран однос према здрављу*;

б) Други ниво обуке: Обука на даљину путем интернета намењена је стручним сарадницима у образовно-васпитним установама и биће реализована као онлајн курс на мудл платформи ЗУОВ-а. Обуку на даљину модерираће просветни саветници из ШУ који су обучени кроз ТоТ обуку на зум платформи. Обука ће бити реализована током две седмице. Очекивани рад учесника на курсу је до 8 сати.

Циљ обуке: Јачање компетенција стручних сарадника у ОВУ за активну подршку наставницима за развијање родног концепта и компетенције *Одговоран однос према здрављу*.

Очекивани резултати:

- Учесници су унапредили своја знања о исходима и садржајима који их прате у поменутих међупредметних компетенцијама;
- Учесници препознају/креирају алате које треба да користе наставници са циљем развијања и примене међупредметних компетенција;
- Учесници проучавају текстуалне и видео-материјале, размењују искуства на форумима.

ц) Трећи ниво обуке: Примена принципа хоризонталног учења у установама образовања и васпитања током наставне/школске године.

Циљ: Континуирано, током наставне/школске године, унапређивање компетенција наставника у ОВУ за развијање алата за примену међупредметне компетенције *Одговоран однос према здрављу* и принцип родне равноправности;

Очекивани резултати:

- Наставници у ОВУ су унапредили знања и вештине за прилагођавање садржаја и метода рада са циљем примене међупредметне компетенције *Одговоран однос према здрављу* у настави и принципа родне равноправности;;
- Наставници у ОВУ користе материјал креиран током овог Програма обуке у свом раду и креирају нови који ће бити постављен на сајту.

А. ПРВИ НИВО ОБУКЕ

ToT за просветне саветнике у школским управа, Zoom платформа

ДРАФТ АГЕНДЕ за ToT

ToT за просветне саветнике у школским управама ради обуке стручних сарадника у школама за унапређивање међупредметне компетенције ученика *Одговоран однос према здрављу*

8 сати или Zoom, онлајн 4 сата

Уводно обраћање Изазови савременог образовања	<ul style="list-style-type: none"> - Уводне информације-МПНТР - Представљање презентација и материјала који су припремљени за обуку које ће саветници модерирати:<ul style="list-style-type: none"> ○ Представљање основних законских оквира за примену нове образовне парадигме засноване на исходима образовања и васпитања ○ Разматрање концепта међупредметних компетенција са освртом на компетенцију <i>Одговоран однос према здрављу</i> ○ Здравствено васпитање (ФЗВ) ○ Примери исхода образовања и васпитања у ОШ и СШ који се односе на здравствено васпитање
Родно образовање	<ul style="list-style-type: none"> - Представљање презентација и материјала који су припремљени за обуку које ће саветници модерирати:<ul style="list-style-type: none"> ○ Родна равноправност и родно засновано насиље ○ Малолетнички бракови и дечији бракови
Образовање и васпитање за здраве стилове живота и репродуктивно здравље	<ul style="list-style-type: none"> - Представљање презентација и материјала који су припремљени за обуку које ће саветници модерирати<ul style="list-style-type: none"> ○ Лична хигијена ○ Ментално здравље ○ Значај физичке активности и здрава исхрана ○ Контрацепција и трудноћа ○ Репродуктивно здравље ○ Слободно време, одмор и медији ○ Превенција коришћења психоактивних супстанци
Ресурси	Упознавање са ресурсима које сарадници и наставници могу да користе: презентације, линкови, секција за здравствено образовање на порталу ЕДУЗУОВ-а
Инструкције за модерацију обука	Договор о примени, инструкције и технички подаци о примени онлајн обуке

Представити циљ програма обуке просветним саветницима како би препознали своје одговорности у процесу обуке стручних сарадника као и задатке који их очекују. Усмено представљање инструкција за вођење онлајн обука.

Представљање методологије програма обуке ради оснаживања запослених у образовању за развијање одговорног односа према здрављу, очување здравља и безбедности ученика, која ће бити реализована применом каскадног система обуке, а обухвата:

- а) ТоТ обуку за просветне саветнике у школским управама
- б) Обуку на даљину/ путем интернета за стручне саветнике у школама
- ц) Презентацију образовног материјала од стране стручног сарадника са наставницима у школи кроз примену принципа хоризонталног учења у установама образовања и васпитања.

Б. ДРУГИ НИВО ОБУКЕ- ОБУКА ЗА СТРУЧНЕ САРАДНИКЕ

Оснаживање стручних сарадника за обуку наставника ради примене концепта којим се подстиче развијање одговорног односа према здрављу, очувању здравља и безбедности ученика.

Обука на даљину/путем интернета намењена је стручним сарадницима у образовно-васпитним установама и биће реализована као онлајн обука на ЗУОВ ЕДУ платформи Завода за унапређивање образовања и васпитања (ЗУОВ). Обуку на даљину модерираће просветни саветници из школских управа, едуковани кроз ТоТ обуку на зум платформи. Обука ће бити реализована током две седмице. Очекивани рад учесника на курсу је 8 сати.

Циљ обуке: Јачање компетенција стручних сарадника у образовно-васпитним установама за активну подршку наставницима за развијање примене принципа родне равноправности, као и међупредметне компетенције *Одговоран однос према здрављу*.

Очекивани резултати:

- Учесници су унапредили своја знања о исходима и садржајима који су део концепта родне равноправности и међупредметне компетенције *Одговоран однос према здрављу*;
- Учесници препознају/креирају алате које треба да користе наставници са циљем развијања и примене међупредметне компетенције;
- Учесници проучавају текстуалне и видео материјале, размењују искуства на форумима.

8 сати онлајн обуке

Теме	Подтеме	Ресурси (литература) корисна за наставнике
Изазови савременог образовања	<ul style="list-style-type: none"> - Основни законски оквир који омогућава примену нове образовне парадигме засноване на исходима - Преглед општих принципа, циљева и исхода образовања и васпитања - Зашто су важне компетенције? - Међупредметна компетенција <i>Одговоран однос према здрављу</i> 	<p>Презентације</p> <p>Плус:</p> <p>Закон о основама система образовања и васпитања (Службени гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018, 10/2019, 6/2020)</p> <p>Правилници о плану и програму наставе учења за основну и средњу школу</p> <p>Правилници о оцењивању Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника</p> <p>Општи стандарди постигнућа</p> <p>Правилник о Националном оквиру образовања и васпитања: 98/2017-30</p>
Одговоран односа према здрављу	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање Одговорног односа према здрављу кроз предметна знања – улога наставника - Одговоран однос према здрављу у програмима наставе и учења 	<p>Презентација</p>
Родно образовање као темељна вредност демократског друштва	<ul style="list-style-type: none"> - Шта је родна, а шта полна равноправност? - Родна равноправност и родно засновано насиље – зашто је образовање кључно? - Малолетнички бракови и дечји бракови као облик родно засноване дискриминације - Препознавање, превенција и спречавање негативног или деструктивног облика понашања које се односи на родно 	<p>Презентације</p> <p>Плус:</p> <p>Конвенција о правима детета</p> <p>Европска конвенција о људским правима и основним слободама</p> <p>Wolfe, V. V. (2007). <i>Child sexual abuse</i>. In E. J. Mash & R. A. Barkley (Eds.), <i>Assessment of childhood disorders</i> (p. 685–748). The Guilford Press.</p>

	<p>засновано насиље и сексуално злостављање</p> <p>(Примери садржаја и активности, везаних за тему.)</p>		
<p>Образовање и васпитање за здраве стилове живота и репродуктивно здравље</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ризична понашања Лична хигијена • Ментално здравље • Значај физичке активности и здрава исхрана • Контрацепција и трудноћа • Репродуктивно здравље • Слободно време, одмор и медији 		<p>Прилози Радионице о сексуалном и репродуктивном здрављу:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Како донети одлуку и рећи НЕ ступању у сексуалне односе ✓ Пубертет- па шта? Квиз ✓ Пубертет- први циклус ОШ ✓ Пубертет- други циклус ОШ ✓ Пубертет ✓ Другарство, пријатељство, заљубљеност, љубав - Драга Савета ✓ Физиологија репродукције-за крај другог циклуса и први разред средње школе ✓ 3 активности Инфекција HIV I AIDS – други циклус основног образовања и средња школа ✓ 2 активности Комуникација деце са родитељима о репродуктивном здрављу ✓ Контрацепција-други циклус основног образовања ✓ Контрацепција-средња школа ✓ Љубав и заљубљеност ✓ Појмови о сексуалном и репродуктивном здрављу ✓ Квиз/ Полно преносиве болести- крај другог циклуса и први разред срење школе ✓ Три приче/Полно преносиве болести- крај другог циклуса и први разред средње школе ✓ Решавање проблема у адолесценцији

		<p>Прилози Радионице о здравим стилевима живота и превенцији:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Шта значи добро здравље ✓ Шта значи лична хигијена ✓ Правилна исхрана- радионице 3 ✓ Физичка активност- радионице 2 ✓ Ментално здравље ✓ Самоприхватање-Свиђа ми се како изгледам ✓ Погоди како се осећам ✓ Заблуде и митови о интернету ✓ Пушење или здравље- радионице 2 ✓ Алкохол- 2 радионице ✓ Дрога- 2 радионице ✓ Вршњачко насиље ✓ Корази у доношењу добрих одлука ✓ Комуникација без стреса ✓ Како до добрих одлука и Како рећи не? 2 радионице
<p>Примена и дисеминација</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Упознавање са порталом – <i>Очување здравља и безбедности ученика</i> - Корисни интернет линкови за ученике и наставнике - Примери активности / обраде наставних јединица којима се подстиче вештина развијања одговорног односа према здрављу, превенцији репродуктивног здравља и очувању безбедности код ученика 	

Брошуре Савета Европе и Циришког Универзитета за наставнике РНЗН	Презентација брошура за родитеље	https://www.living-democracy.com/sr/parents/
--	----------------------------------	---

Током онлајн обуке, учесници ће имати стручну и техничку подршку, а обука ће допринети и унапређивању дигиталних компетенција учесника.

Форме рада: индивидуални рад и рад у малим групама.

Типови активности: објашњења кључних теоријских концепата, стварање онлајн речника кључних појмова и речи ради лакшег споразумевања, решавање проблема, размена идеја и искустава, анализа ситуације, анализа појединачног личног и професионалног искуства учесника, планирање, мапирање, учење, рефлексивна и интерпретација, проучавање докумената, дискусија, примена знања, вежбање употребе мудл платформе.

Технике: дискусија, мини-лекције, тестови, презентације, решавање проблема, дефинисање појмова.

Садржај обухвата релевантне информације, теоријска и практична знања, и упутства за њихову примену у пракси

Техничка изводљивост (ЗУОВ): Потребно је да сваки учесник добије своје приступне податке (корисничко име и лозинку), буде уписан на обуку и има приступ садржајима преко интернета користећи рачунар или мобилни телефон. Материјал за учеснике је у форми онлајн водича који обухвата: стручне прилоге, листу препоручене литературе, линкове ка материјалима и сајтовима са релевантним садржајима, упутство за сналажење на онлајн обуци и платформи за учење путем интернета. Материјал припремају стручњаци/киње ангажовани од стране УНФПА.

Ц) ТРЕЋИ НИВО ОБУКЕ: ПРИМЕНА ПРИНЦИПА ХОРИЗОНТАЛНОГ УЧЕЊА У УСТАНОВАМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА ТОКОМ НАСТАВНЕ/ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ.

Циљ: Континуирано, током наставне/школске године, унапређивање компетенција наставника у ОВУ за развијање алата за примену међупредметних компетенција *Одговоран однос према здрављу и Одговорно учење у демократском друштву*;

Очекивани резултати:

- Наставници у школама су унапредили знања и вештине за прилагођавање садржаја и метода рада са циљем примене међупредметних компетенција *Одговоран однос према здрављу и Одговорно учење у демократском друштву* у настави;
- Наставници у школама користе материјал креиран током овог Програма обуке у свом раду и креирају материјал који ће бити постављен на секцији која ће се налазити на сајту ЗУОВ-а

ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ И МАТЕРИЈАЛ ЗА ОБУКЕ

ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНОГ ОБРАЗОВАЊА

Представљање основних законских оквира за примену нове образовне парадигме засноване на исходима образовања и васпитања

Ако би сваки наставник, ученик, родитељ, министар требало да напишу шта је циљ образовања у трећој деценији 21. века, свако би написао различит одговор. Будући да индуктивни приступ није могућ, циљеви образовања су постављени стратегијама, законима и другим актима са којима се учесници у образовању, у већој или мањој мери слажу или не, али који су обавезујући и представљају основ за рад у образовно-васпитним установама. За запослене у образовању веома је важно да знају, а посебно да разумеју законодавни и стратешки оквир.

Шта би стручни сарадници и наставници требало да користе као основ за свој рад: Закони и правилници који представљају основ за планирање, остваривање праћење и вредновање наставе и учења:

Закон о основама система образовања и васпитања (Службени гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018, 10/2019, 6/2020)

Правилници о плану наставе учења за основну и средњу школу

Правилници о оцењивању

Правилник о програму свих облика рада стручних сарадника

Општи стандарди постигнућа

Правилник о Националном оквиру образовања и васпитања: 98/2017-30...

Разлози развијања нове образовне парадигме су бројни, а у првом реду се полази од чињенице да се знање свакодневно увећава и да оно више није академско које се таложу у енциклопедију, већ мора да буде применљиво и доступно свима. Даље, границе међу дисциплинама постају све порозније, а припрема ученика за свет „одраслих” и свет рада који је динамичан и непознат/непредвидив је императив за све учеснике ОВ процеса у целини.

Нова образовна парадигма се може сликовито представити акронимом **ОКУКА:**

Одрживо знање

Континуирано учење

Учење решавањем проблема

Критичко мишљење

Ангажовано учење

У систему образовања и васпитања све је узајамно условљено и повезано - принципи, циљеви и исходи образовања проистичу једни из других и морају се посматрати у међусобном односу. Они представљају нормативни и вредносни оквир унутар којег се регулишу сви елементи процеса. Истовремено, они су и израз општедруштвених тежњи и осликавају правац развоја и то не само образовања већ и целокупног друштва. Циљеви се односе на очекиване резултате образовања и васпитања и показатељи су основних вредности. Они су основ за планирање и конципирање образовних и васпитних процеса, као и за дефинисање исхода. Исходи се односе на конкретне ефекте образовања који су мерљиви и омогућавају систематско праћење и вредновање. Кроз исходе конкретизују се циљеви за чију реализацију су одговорни школа и наставници. Исходи одређују која знања, умења, ставове и вредности ученик треба да стекне, развије по окончању неког нивоа и врсте образовања водећи рачуна и о конкретним условима у којима се оно одвија.

➤ **Тема: Разматрање концепта међупредметних компетенција са освртом на компетенцију Одговоран однос према здрављу**

Прилог: ППТ

Образовање је у савременом свету оријентисано на развијање компетенција. Увођење појма компетенције у образовне политике везује се за крај прошлог века и за документ Европски референтни оквир компетенција. Кључне компетенције представљају скуп интегрисаних знања, вештина и ставова који су потребни сваком појединцу за лично испуњење и развој, укључивање у друштвени живот и запошљавање. Карактеристике кључних компетенција: релевантне су за све појединце; трансверзалне су јер оспособљавају за успешно укључивање у све сфере личног, професионалног и друштвеног живота; одговарају и економској и друштвеној сврси (од бољег здравља, родитељства, до друштвеног активизма); промовишу заједничке вредности, имплицирају способност суочавања са променама, учење из искуства и деловање са критичким ставом. Опште међупредметне компетенције за крај обавезног основног образовања и васпитања у Републици Србији, су: 1) компетенција за учење; 2) одговорно учешће у демократском друштву; 3) естетичка компетенција; 4) комуникација; 5) одговоран однос према околини; 6) одговоран однос према здрављу; 7) предузимљивост и оријентација ка предузетништву; 8) рад са подацима и информацијама; 9) решавање проблема; 10) сарадња; 11) дигитална компетенција.

Овде ће се поклонити посебна пажња компетенцији **Одговоран однос према здрављу**, чије је развијање данас, чини се више него икада, неопходно за овладавање здравственом писменошћу. Компетенција подразумева следеће: Ученик прикупља информације о темама у вези са ризицима, очувањем и унапређењем психофизичког здравља. Просуђује релевантне околности и, по потреби, доноси одлуке и/или се укључује у активности значајне за превенцију болести и очување здравља. Свестан је свих димензија здравља (физичко, ментално, социјално, емоционално здравље). Познаје факторе који доприносе здрављу или га угрожавају и импликација њиховог утицаја на појединца, групу или заједницу. Својим понашањем, као појединац и део различитих група и заједница, промовише здравље, заштиту здравља и здраве стилове живота.

Очекивани резултати активности ученика подразумевају следеће:

- Познаје основне састојке хране и промене које утичу на њен квалитет; разуме значај правилне исхране и адекватне прераде хране за очување здравља.
- Познаје карактеристике основних заразних болести, њихове изазиваче и мере превенције.
- Разуме значај лекова и правилног начина њихове употребе за очување здравља.
- Познаје могуће последице коришћења никотина, алкохола и других психоактивних супстанци.
- Бира стил живота имајући на уму добре стране и ризике тог избора (нпр. активно бављење спортом, вегетаријанска исхрана).
- Уме да пружи прву помоћ.

Најчешће недоумице стручних сарадника и наставника у вези са новом образовном парадигмом, углавном се тичу неколико питања:

Која је сврха промене образовне парадигме?

Да ли је то само додатно оптерећење за учеснике у ОВ процесу (ученике, наставнике, стручне сараднике)?

Како се ученици мотивишу да уче, размишљају, стварају?

Какву помоћ наставник може да очекује од стручних сарадника?

Како да процени да је на добром путу?

Како се развијају међупредметне компетенције кроз подучавање различитих предмета?

Да ли сви предмети подједнако развијају све МПК?

➤ **Тема: Здравствено васпитање у предмету Физичко и здравствено васпитање**

Прилог: ППТ

Разматрање концепта здравственог васпитања у систему образовања и васпитања

Препознавање значаја прескриптивног учења за здравствено васпитање

Развијање одговорности за здравље, како сопственог, тако и друштва у целини, јесте задатак здравственог васпитања, односно васпитања за здравље, као дела општег образовања и васпитања.

О томе говоре и дефиниције појмовног одређења здравственог васпитања:

- *Здравствено васпитање представља комбинацију учења заснованог на искуству које води ка добровољном усвајању понашања која доприносе здрављу (Green, Kreuter, Deeds, Partridge, 1980);*
- *Здравствено васпитање јесте комбинација активности и учења заснованог на искуству које омогућава људима да стекну контролу над чиниоцима који утичу на њихово здравље и здравље других људи (International Union for Health Education, WHO Division for health, 1992);*
- *Здравствено васпитање представља сваку комбинацију учења кроз искуство засновану на теоријама које омогућавају појединцима, групама и заједници усвајање знања и вештина потребних за доношење одлука у вези здравља (Joint Committee on health education terminology, 2002).*

У систему образовања РС здравствено васпитање се експлицитно остварује кроз програме наставе и учења, односно кроз реализацију обавезног предмета Физичко и здравствено васпитање у основном образовању и васпитању и у гимназијама (од 2017.), реализацију обавезног предмета Спорт и здравље у спортским гимназијама, реализацију изборног програма Здравље и спорт у гимназијама (од 2018.), као и кроз друге предмете и бројне слободне, ваннаставне и факултативне активности. Сходно томе, од школске 2022/23. године планира се реализација слободне активности *Вежбањем до здравља*, чији циљ учења јесте да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове и вредности од значаја за одговоран однос према сопственом здрављу, физичком вежбању и здравим животним навикама. МПК *Одговоран однос према здрављу* доприноси динамичнијем и ангажованијем комбиновању предметних знања, вештина и ставова и чини их релевантним за различите реалне контексте који захтевају њихову функционалну примену. У одређеним предметима исходи и садржаји су експлицитно повезани са овом компетенцијом (Свет око нас, Природа и друштво, Физичко и здравствено васпитање, Грађанско васпитање, Биологија, Психологија, Социологија, Изборни програм Изабрани спорт), док се у осталим предметима она имплицитно везује

(Физика, Информатика и рачунарство, Дигитални свет, Музичка култура, Хемија, Српски језик, Историја, Примењене науке 1).

Циљ наставе и учења ФЗВ је да ученик унапређује физичке способности, моторичке вештине и знања из области физичке и здравствене културе, ради очувања здравља и примене правилног и редовног физичког вежбања у савременим условима живота и рада, а учењем овог предмета, ученик развија вештине и овладава знањима о културним вредностима телесног вежбања. Та знања може да примењује у свакодневном животу, док му разумевање потребе редовног бављења физичком активношћу и континуираног развоја физичких способности обезбеђује активно унапређивање властитог здравља, здравље околине и укупног квалитета живота. Путем различитих видова физичке активности он исказује лични идентитет, креативност, емоције, комуницира, неутралише или смањује на најмању меру негативне утицаје савременог живота.

Зашто је важно здравствено васпитање које има прескриптивни карактер? Зато што се на тај начин обезбеђује континуитет процеса који утиче на формирање здравствено одговорног понашања, а ученик кроз дати предмет развија и толеранцију, хумане односе, одговорност, поштовање правила, комуникацију, сарадњу, еколошки однос према природном окружењу, способност за учешће у спортско-рекреативним и спортским активностима, **одговоран однос према здрављу**. У предмету ФЗВ здравствено васпитање се директно везује за наставну област Физичко образовање и здравствена култура која се реализује кроз све организационе облике рада, наставне области и теме уз практичан рад, и обухвата следеће: формирање правилног односа према физичком вежбању и здрављу, чување личне и школске имовине, неговање друштвених и патриотских вредности, мултикултуралност; развијање толерантности, фер плеја; препознавање негативних облика понашања у вежбању, спорту и рекреацији; утицај суплемената у исхрани младих; последице конзумирања психоактивних супстанци, допинга. Теме које се односе на васпитање та здравље могу бити бројне, на пример: Превенција и контрола болести; Употреба психоактивних супстанци; Исхрана и физичка активност; Лична хигијена; Ментално здравље; Превенција повреда; Здравље породице; Животна средина и здравље; Здравље заједнице и сл.

Физичко образовање и здравствена култура би требало да омогући: развијање психички и физички здраве личности, одговорне према сопственом здрављу; стварање позитивног односа и мотивације за здрав начин живљења; васпитавање ученика за рад и живот у здравој средини; развијање знања, вештина, ставова и вредности у циљу очувања и унапређивања здравља; промовисање позитивних социјалних интеракција у циљу очувања здравља; подстицање сазнања о себи, свом телу и сопственим способностима; развијање психичких и моторних способности у складу са индивидуалним карактеристикама; мотивисање и оспособљавање ученика да за примену мера у очувању здравља; развијање навика код ученика за очување и неговање своје околине; развијање истраживачких способности, критичког мишљења и креативности; проширивање знања о јединству и свеопштој повезаности процеса у природи; развијање одговорног односа према себи и другима; укључивање породице на плану промовисања здравља и усвајања здравог начина живота; развијање међусобног поштовања, поверења, искрености, уважавања личности, једнакости и отворене

комуникације; усвајање и прихватање позитивних и сузбијање негативних облика понашања значајних за очување здравља; неговање здравих стилова живота и др.

Допринос предмета Физичко и здравствено васпитање за васпитање за здравље се огледа у томе што ученици кроз предвиђене садржаје усвајају општу формулацију здравља, увиђају значај који физичко вежбање има за очување здравља, уочавају могуће последице недовољне физичке активности и неправилног одржавање личне и колективне хигијене. Истовремено, они схватају значај како редовних лекарских прегледа тако и уравнотежене и правилне исхране, а могу и да анализирају последице које различите психоактивне супстанце имају на њихов организам (као што су штетност дувана, алкохола, дроге, прекомерне употребе фармаколошких суплемената, лекова и сл).

У спортским гимназијама се изучава предмет Спорт и здравље, где ученици, примарно овладавају знањима о утицају правилне исхране и суплемената на постигнућа у спорту. Истовремено, имајући у виду да се ради о специјализованој гимназији коју похађају ученици талентовани за спорт, а којима је физичко, ментално, репродуктивно здравље најважнији чинилац професионалног бављења спортом, учење о утицају спорта и вежбања на репродуктивно здравље и здравље уопште, као и о улози спорта у превенцији коришћења психо-активних супстанци заузима посебно место у садржајима овог предмета.

У гимназијама је, поред осталих изборних програма, понуђено и учење изборног програма Здравље и спорт, који има за циљ да ученик, на основу проучавања различитих аспеката здравог живота, развије знања, вештине, ставове и вредности који су у функцији очувања и унапређивања здравља и културе телесног вежбања. По завршетку овог програма ученик је у стању да: проналази релевантне изворе информација о значају редовног физичког вежбања – спорта и рекреације и користи их у формирању здравих животних навика; препозна и критички процени потенцијално ризичне ситуације по здравље и у складу с тим одговорно реагује; одабере и примени разноврсне програме физичког вежбања - спорта и рекреације, опоравка и здраве исхране, у складу са својим потребама и могућностима; покреће и предузима иницијативе којима се промовишу значај физичког вежбања и здрав начин живота. Дати програм припада групи интердисциплинарних програма и осим што доприноси остваривању општих исхода образовања и васпитања и развоју кључних и међупредметних компетенција, он кроз предвиђене модуле пружа ученицима могућност да путем истраживачких активности, осмишљавања пројеката и повезивања са свакодневним животом, анализирају различите теме из области као што су: Млади и психоактивне супстанце, Физичка активност и репродуктивно здравље, Правилна исхрана и физичко вежбање у спорту и рекреацији. Истовремено, ученици развијају знања о томе како се одупрети цигаретама, алкохолу, дроги; аргументовано дискутују о утицају медија на формирање идеала физичког изгледа; увиђају значај физичке активности, спорта, рекреације, правилне исхране; уче да планирају сопствене физичке активности у складу са потребама, могућностима и интересовањима и сл.

У најопштијем смислу, **циљ васпитања за здравље у процесу наставе и учења** представља **усвајање** знања → развијање вештина → формирање ставова → **формирање/промена** понашања која **доприносе/нарушавају здрављу/е**.

Како би васпитање за здравље постало универзална вредност потребно је да реализација садржаја здравственог васпитања: буде усмерена на унапређивање знања и развијање вештина активним укључивањем ученика и учење засновано на искуству; омогући међупредметно повезивање садржаја; развија вештине и технике као средства за остваривање циљева који имају непосредни животни смисао, уместо изолованих вештина и техника стечених путем обучавања; промовише активности које могу да упражњавају сва деца без обзира на способности; развија и спроводи садржаје и активности који утичу на усвајање знања, развијање вештина и ставова који промовишу здраве стилове живота; допринесе успостављању навике редовног упражњавања активности које чувају и унапређују здравље...

➤ **Тема: Примери исхода образовања и васпитања у ОШ и СШ који се односе на здравствено васпитање**

Прилог: ППТ

Наставник је кључни чинилац у образовању, а постулати савременог концепта наставе и учења су следећи:

- ✓ Промене у концепту и стратегији савременог образовања условљава и повећање компетенција наставника за извођење квалитетне наставе.
- ✓ Савремена школа – императив!
- ✓ Реформа образовања - ученик - центар наставног процеса.
- ✓ Употреба ефикаснијих, креативних, рационалних стратегија подучавања .
- ✓ Прихватање нове улоге у наставника.
- ✓ Стварање климе погодне за учење.
- ✓ Циљ - функционална знања и умења.

У парадигми предмети – садржаји – исходи – компетенције, важно је да се разуме да компетенције не „припадају” ниједном предмету или садржају, оне се развијају кроз наставу свих предмета, примењиве су у различитим ситуацијама и контекстима при решавању различитих проблема и задатака, неопходне су свим ученицима за лично остварење и развој, као и укључивање у друштвене токове и запошљавање и чине основу за целоживотно учење.

У том смислу, МПК *Одговоран однос према здрављу* доприноси динамичнијем и ангажованијем комбиновању предметних знања, вештина и ставова и чини их релевантним за различите реалне контексте који захтевају њихову функционалну примену. У одређеним предметима исходи и садржаји су експлицитно повезани са овом компетенцијом (Свет око нас, Природа и друштво, Физичко и здравствено васпитање, Грађанско васпитање, Биологија, Психологија, Социологија, Изборни програм Изабрани спорт), док се у осталим предметима она имплицитно везује (Физика, Информатика и рачунарство, Дигитални свет, Музичка култура, Хемија, Српски језик, Историја, Примењене науке 1).

Примери експлицитне повезаности предметних исхода и садржаја са МПК Одговоран однос према здрављу

Свет око нас, 1. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да одржава личну хигијену и адекватно се одева у циљу очувања здравља

Садржаји: Здрав начин живота (становање, одевање, исхрана, лична хигијена, рад, одмор)

Физичко и здравствено васпитање, 1. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да уочи разлику између здравог и болесног стања

Садржаји: Област Здравствено васпитање (Моје здравље; Ко све брине о мом здрављу; Лична хигијена; Хигијена простора у коме живим...)

Природа и друштво, 3. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да примени поступке (мере) заштите од заразних болести

Садржај: Начини преношења и мере заштите од заразних болести (грип, заразна жутица, варичеле) и болести које преносе животиње (крпељи, вашке).

Физичко и здравствено васпитање, 3. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да повезује различита вежбања са њиховим утицајем на здравље

Садржај: Поступање у случају повреде

Природа и друштво, 4. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да повеже промене у изгледу свог тела и понашања са одрастањем

Садржај: Физичке промене у пубертету

Биологија

5. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да идентификује елементе здравог начина живота и у односу на њих уме да процени сопствене животне навике и избегава ризична понашања

Садржај: Промене које човек пролази током развића; пубертет, полна зрелост. Здрава исхрана и унос воде; Енергетски напаци, Штетност дуванског дима и спихоактивних супстанци, Физичка активност и здравље. Промене у пубертету и последице прераног ступања у сексуалне односе.

8. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да изрази критички став према медијским садржајима који се баве здравим стиловима живота

Садржај: Заштита од полно преносивих болести контрацепција

Физичко и здравствено васпитање – 5 и 6. разред ОШ

Тематска област – Здравствено васпитање

Исходи- На крају разреда ученик ће бити у стању да:

- ✓ наведе утицаје физичког вежбања на здравље
- ✓ разликује здраве и нездраве начине исхране
- ✓ направи недељни јеловник уравнотежене исхране уз помоћ наставника
- ✓ примењује здравствено-хигијенске мере пре, за време и после вежбања
- ✓ препозна врсту повреде
- ✓ правилно реагује у случају повреде

Садржаји: Физичка активност, вежбање и здравље; Основни принципи вежбања и физичке активности; Одржавање личне опреме за вежбање и поштовање здравствено-хигијенских мера пре, за време и после вежбања; Лична и колективна хигијена пре и после вежбања; Утицај правилне исхране на здравље и развој људи; Исхрана пре и после вежбања; Прва помоћ – значај прве помоћи; Врсте повреда; Вежбање и играње на чистом ваздуху и чување околине приликом вежбања.

Изборни програм, Здравље и спорт, 1. година СШ

Тематска област: Физичка активност и репродуктивно здравље

Исходи- На крају разреда ученик ће бити у стању да:

- проналази релевантне изворе информација о значају редовног физичког вежбања –спорта и рекреације и користи их у формирању здравих животних навика;
- препозна и критички процени потенцијално ризичне ситуације по здравље и у складу са тим одговорно реагује;
- одабере и примени разноврсне програме физичког вежбања - спорта и рекреације, опоравка и здраве исхране, у складу са својим потребама и могућностима;
- покреће и предузима иницијативе којима се промовишу значај физичког вежбања и здрав начин живота.

Кључни појмови: здравље, исхрана, физичка активност, спортско-рекреативне активности, психоактивне супстанце, превенција.

Страни језик - теме експлицитно повезане са одговорним односом према здрављу по циклусима

Први циклус основног образовања и васпитања

Теме: Млади – живот деце и омладине; Здравље и хигијена; Емоције; Храна и гастрономске навике.

Други циклус основног образовања и васпитања

Теме: Здравље, хигијена, превентива болести, лечење; Емоције, љубав, партнерски и други међуљудски односи.

Гимназијски програми

Теме: Храна и здравље; Емотивни живот; Психичко и физичко здравље савременог човека (стрес, анксиозност, психосоматске сметње, здрав живот и стил живота, итд.); Живот адолесцената и младих људи (одрастање и сазревање, проблеми, вршњачки притисак, малолетничка делинквенција, поткултурне групе, стицање самосталности).

Експлицитно повезани исходи за родну равноправност

Грађанско васпитање, 8. разред

Исходи- На крају разреда ученик ће бити у стању да: разликује појмове пол и род и препознаје родне стереотипе; указује на примере родне равноправности и неравноправности у ситуацијама из свакодневног живота; дискутује о значају уважавања родне перспективе приликом доношења одлука значајних за једну заједницу; наведе неколико привремених позитивних мера за постизање родне равноправности и аргументе за њихову примену

Садржаји: Пол и род, Родна перспектива, Родна равноправност, Родно засновано насиље

Грађанско васпитање, 2. разред СШ

Исходи: На крају разреда ученик ће бити у стању да аргументовано дискутује о родној равноправности и родно заснованом насиљу у свету и Србији. Дискриминација

Садржаји: Родно засновано насиље. Борба жена за равноправност. Стереотипи, аутостереотипи, хетеростереотипи, предрасуде, стигматизација, сегрегација. Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права.

Социологија, 4. година СШ (гимназија друштвено-језичког смера) обрађују се садржаји: Род, пол, сексуалност

Примери имплицитне повезаности предметних исхода и садржаја са МПК Одговоран однос према здрављу

Дигитални свет, 1. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да наведе неке од здравствених ризика везаних за прекомерно или неправилно коришћење дигиталних уређаја
Садржај: Дигитални уређаји и наше здравље (вид, положај тела, време пред екраном...)

Музичка култура, 2. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да објасни својим речима утиске о слушаном делу, особине тона, доживљај прегласне музике и њеног утицаја на тело
Садржај: А. Кораћ, Молимо за фину тишину

Физика, 8. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да примењује превентивне мере заштите од буке и од прекомерног излагања Сунчевом зрачењу
Садржај: Карактеристике светлости

Грађанско васпитање, 5. разред

Исход: На крају разреда ученик ће бити у стању да у медијима и књигама које чита проналази примере предрасуда, стереотипа, дискриминације, нетолеранције по различитим основама као и примере поштовања различитости
Садржаји: Наше сличности и разлике, Врсте насиља: физичко, активно и пасивно, емоционално, социјално, дигитално. Реаговање на насиље. Начини заштите од насиља

Српски језик, 4. разред СШ

Кроз обраду књижевних дела развија се сензибилитет и освешћивање родне осетљивости: Злочин и казна (лик Соње Мармеладове), Хамлет (лик офелије), Мајстор и Маргарита (лик Маргарите, служавке Наташе, Фриде), Корени (лик Симке)

Историја

Исход- На крају разреда ученик ће бити у стању да идентификује последице различитих врста комуникација на свакодневни живот људи у прошлости и данас
Садржај: Социјална заштита, Брига о здрављу

Математика 1. разред гимназије

Област: Логика и скупови

Исходи- На крају разреда ученик ће бити у стању да користи математички језик и систематично и прецизно представи идеју и решење користи логичке и скуповне операције

Садржаји: Основне логичке и скуповне операције. Важнији закони закључивања. Квантификатори

Област: Пропорционалност

Исходи- На крају разреда ученик ће бити у стању да на основу реалног проблема састави и израчуна вредност бројевног израза (са или без калкулатора), процени вредност једноставнијих израза и тумачи резултат рачуна са приближним вредностима бројева, процењује грешку и по потреби користи калкулатор; примени пропорцију и процентни рачун у реалном контексту

Садржај: Размера и пропорција, пропорционалност величина (директна и обрнута), примене (сразмерни рачун, рачун поделе и мешања).

МПК *Одговоран однос према здрављу* би требало да се развија кроз:

1. редовну наставу;
2. садржаје појединачних предмета;
3. интеграцију наставних садржаја;
4. тематско планирање;
5. достизање исхода кроз остваривање стандарда постигнућа и развијање међупредметних компетенција;
6. ваннаставне активности;
7. пројектне активности;
8. активности у оквиру Дечје недеље;
9. Ученички парламент;
10. Тимски рад стручних сарадника, наставника и родитеља.

➤ РОДНО ОБРАЗОВАЊЕ

Прилог: ППТ – Родна равноправност у образовању 2021

Ко је одговоран за увођење родних политика у друштво ? СВИ МИ.

Наш задатак је да омогућимо образовање које одговара на потребе дечака и девојчица, које је равноправно доступно младим жена и мушкарцима, образовање које штити њихова индивидуална и колективна права, а истовремено пружа одговарајући подршку ученицима из осетљивих друштвених група.

СВАКО ОД НАС СВОЈИМ ДЕЛОВАЊЕМ ЧИНИ КОРАК КА РАВНОПРАВНОСТИ.

Важност родне равноправности

Систем образовања, његови садржаји и праксе представљају моћне инструменте за репродукцију родних односа, али су истовремено и један од кључних механизма друштвених промена. Будући да је образовање у стању да обликује децу и младе и може им отворити нове перспективе у избору начина живота и конструисању нових форми и садржаја родних идентитета, остваривање родне равноправности није могуће без интегрисања родне перспективе у програме наставе и учења, образовне садржаје и наставну праксу. Стога се у савременим друштвима, посебно у оним транзиционим, какво је наше, образовним установама намеће обавеза да својим деловањем мењају друштвени контекст и буду промотери родне и сваке друге равноправности, као универзалног стандарда грађанског друштва, основног принципа демократије и људских права, услова

социјалне правде и кључне одреднице стратегије развоја друштва у 21. веку. Сагласност о идеји о једнакости полова као виду остваривања добробити у друштву предуслов је за постизање консензуса и друштвених актера и појединаца, а то је, пак, услов успешног спровођења мера за постизање равноправности жена.

Манифестације неравноправности жена и мушкараца нису лако уочљиви. У јавном дискурсу често се укрштају стереотипи, предрасуде, али и активно деловање друштвених актера који утичу на покретање дијалога о важности успостављања родне равнотеже у друштву. Управо је систем образовања један од најважнијих предуслова за превазилажење ових тешкоћа и промовисање идеје родне равноправности. Свакако да су важни кораци ка родно равноправном друштву механизми за постизање родне равноправности:

- Парламентарна и владина тела
- Законодавни и стратешки документи
- Родно осетљив језик
- Родна статистика
- Локални механизми за родну равноправност

У ЧЕМУ СЕ ОГЛЕДА РОДНА (НЕ)РАВНОПРАВНОСТ У ОБРАЗОВАЊУ?

Мере родне равноправности у нашем систему образовања (Прилог ППТ + занимљиви статистички подаци о заступљености девојчица/жена у образовању)

- ✓ Практиковање права на образовање
- ✓ Обавезан и бесплатан Припремни предшколски програм
- ✓ Обавезна и бесплатна основна школа
- ✓ Равноправни услови приступа и пријема у образовне установе
- ✓ Мере подршке и афирмативне мере за осетљиве друштвене групе
- ✓ Утврђени начини, поступак и критеријуми оцењивања ученика
- ✓ Равноправне могућности на стипендије
- ✓ Смештај у ученичким и студентским домовима
- ✓ Каријерно вођење и саветовање
- ✓ Равноправна могућност стручног усавршавања

Како родна равноправност у образовању доводи до економског раста

Укључивање више жена у образовање везано за ИТ технологију, инжењерство и математику ће имати позитиван утицај на економски раст. Међутим, упркос доброј прилици за запошљавање и високо продуктивним пословима у овом подручју, постоји мали број жена које студирају и дипломирају у оквиру ових наука. Смањивање родне разлике у областима образовања за науку, ИТ технологију, инжењерство и математику води ка већој могућности

запошљавања, већој продуктивности жена и смањењу професионалне сегрегације. То би, на крају крајева унапредило економски раст у друштву, већу продуктивност и већу активност жена на тржишту рада. Мере родне равноправности као што је уклањање стереотипа из образовања, подизање свести и промоција ИТ области за девојке и жене, каријерно вођење и саветовање за подстицање девојчица да студирају на факултетима на којима доминирају мушкарци имаће значајан утицај на већи број жена које ће дипломирати из области ИТ, технологије, инжењерства и математике. Заузврат, ове мере могу мотивисати више жена да се запосле због добре шансе за запошљавање у поменутиим пољима.

КАКО УНАПРЕДИТИ РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ У ОБРАЗОВАЊУ?

Прилог: ППТ

У Пекиншкој декларацији и Платформи за акцију, усвојеним на Четвртој конференцији о женама одржаној 1995. године у Пекингу, указује се да су образовни програм и наставни материјали важни за рад на промени традиционалних женских и мушких улога у друштву. Као један од кључних стратешких циљева утврђених Платформом за акцију дефинисан је и стратешки циљ **Б4: „Развити образовање и обуку без дискриминације”**. Посебно се указује на потребу промовисања једнакости, сарадње, међусобног поштовања и заједничке одговорности међу девојчицама и дечацима од предшколског нивоа па надаље, као и разрада посебних образовних модела којима ће се обезбедити да дечаци усвоје вештине неопходне да се брину о кућним потребама и да поделе одговорност за домаћинство и бригу о деци. С аспекта образовања од значаја су и активности усмерене ка разради програма обуке о људским правима, који укључују и родну димензију на свим нивоима образовања. Питањем интегрисања родне перспективе у образовање бавио се и Савет Европе полазећи од става да је родно образовање значајно за квалитет живота сваке особе и да, истовремено, представља битан фактор демократизације друштва, економског развоја, просперитета и одрживости једног друштва.

Модели унапређивања принципа родне равноправности у систему образовања: елиминисање родних стереотипа и предрасуда из образовања – из курикулума, из уџбеника и из ставова наставника

- укључивање жена као примера историјских личности, књижевница, сликарки, физичарки, хемичарки, музичарки у наставне предмете
- подршка девојчица и дечака у складу са њиховим потребама
- употреба родно осетљивог језика у школама
- укључивање женског доприноса науци, култури и уметности у садржаје предмета
- промоција женског спорта, подстицање и организација спортских такмичења девојчица у свим спортовима

„Наставни програми су међу главним моторима за производњу стереотипа у погледу родних улога - очекиваних улога за мушкарце и жене, као и у охрабривању да се они прихвате. Школске књиге обично оцртавају младиће и мушкарце као велике, храбре, активне, авантуристе, оштроумне истраживаче,

проналазаче, астронауте - док су девојке, мале, скромне, осетљиве, опрезне, лојалне, краљице лепоте... Али школе би такође могле и да преокрену стереотипе родних улога и поведу борбу против дискриминације према девојкама и женама” (Мертус, Мршевић, Дутт, Флауерс, 1995: 67).

Теоријски оквир за родну анализу уџбеника је двострук. Први део оквира представља општа анализа родних разлика и неравноправности и њихових узрока, а други узима у обзир начин на који садржај уџбеника може бити перципиран од стране читалаца/ученика. Једна од првих ствари која се уочава јесте неједнако представљање мушких и женских ликова, а затим и стереотипна полна подела породичних улога и стереотипно приказивање особина дечака и девојчица. Анализа скривеног курикулума у реализацији наставе предмета у истом истраживању показала је да мали број наставника/ца препознаје родне стереотипе и да током часова Грађанског васпитања најмање промовишу учешће жена у јавном животу, при чему се критички не промишља „примарна”, природна улога жене, нити реалност двоструког оптерећења запослених жена/жена активних у јавном животу.

МАЛОЛЕТНИЧКИ БРАКОВИ И ДЕЧЈИ БРАКОВИ

Прилог: ППТ Дечји бракови – кршење права детета

Увод

Дечји бракови су глобални феномен који већ дуго постоји широм света. Дечји бракови једна су од најштетнијих пракси, при чему једна трећина девојчица ступи у брак пре навршене 18. године, а једна у девет ступи у брак пре навршене 15. године живота у многим земљама у развоју.

Имајући у виду то да дечји бракови појачавају родну неравноправност и утичу на животе милиона девојчица, елиминација дечјих бракова је део ново усвојених Циљева одрживог развоја, односно Агенде 2030.

УЗРОЦИ И ПОКРЕТАЧИ ДЕЧЈИХ БРАКОВА

Дечје бракове веома често подстичу сиромаштво, друштвене и културолошке норме и родно заснована дискриминација. Имају многе штетне утицаје, лишавају девојчице њихових основних људских права и стављају их под велики ризик. Последице дечјих бракова су штетне по девојчице и укључују напуштање школе, нижи ниво образовања, здравствене ризике повезане са раном сексуалном активношћу и трудноћом, повећан фертилитет и мању зараду током живота.

ЗДРАВСТВЕНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ДЕЧЈИХ БРАКОВА И МОГУЋЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Дечји бракови су повезани са раним и честим трудноћама, високим стопама морталитета и морбидитета међу мајкама, већим ризиком од појаве компликација током трудноће и порођаја и већим ризиком од обољевања од сексуално

преносивих инфекција и ХИВ-а/сиде. Ране/малолетничке трудноће могу довести до озбиљних здравствених ризика. Значајно већи проценат ромских жена у односу на остало становништво рађа децу веома рано (пре 15. или 18. године живота). Стопа фертилитета код жена старости 15-19 година је 22 на 1.000 жена у општој популацији и чак 157 у ромским насељима. Пре 15. године живота децу роди 0,3% жена из опште популације и 5,1% жена из ромских насеља, док је % много виши за рађање деце пре 18. године живота: 4% из опште популације и 38,1% из ромских насеља.

Подаци доступни из МИЦС истраживања
<https://www.stat.gov.rs/media/3474/srbija-2014-mics-rezime.pdf>

Што се тиче контроле рађања, истраживање показује да веза између нивоа образовања жене или девојке и броја деце које има подвлачи важност едукације девојака и младих жена како би се повећала њихова свест о репродуктивном здрављу и планирању породице.

У Србији, знање о савременим и традиционалним методама за контрацепцију је високо у свим старосним групама код жена из опште популације, док су жене из ромских насеља генерално мање информисане о различитим методама за контрацепцију. Учесталост индукованих прекида трудноћа је много већа међу женама из ромских насеља него код жена из опште популације.

Кључне стратегије за борбу против дечјих бракова

- ✓ Оснаживање девојчица информацијама, вештинама и мрежама подршке;
- ✓ Едукација и мобилизација родитеља и чланова заједнице;
- ✓ Економска подршка и стимулација за девојчице и њихове породице;
- ✓ Унапређивање приступачности и квалитета формалног образовања девојчица;
- ✓ Јачање и омогућавање функционисања правног и политичког оквира и унапређење базе знања и доказа.

СЕКСУАЛНО НАСИЉЕ

Сексуално злостављање (енгл. абусе) се дешава онда када се сексуално делује против воље друге особе или када постоји пристанак али је особа превише млада и незрела (деца и малолетне особе).

Сексуално злостављање може бити сексуални однос, додиривање полних органа без сексуалног односа или излагање полних органа деци на *сексуални* начин.

Ова врста насиља оставља дубоке емотивне, психолошке и физичке трауме, нарочито на младу особу. Самопоштовање жртве се значајно умањује, и она може осећати кривицу и стид због тога што се десило (дешава) иако одговорност лежи у потпуности на одраслима. Нажалост, жртве углавном ћуте о томе и могу носити ову трауму у себи годинама као скривену патњу.

Осим тога, важно је бити свестан и сексуалног узнемиравања које се може јављати свакодневно. И овај облик насиља доводи до смањења самопоштовања жртве и, у неким случајевима, може водити и злостављању. Непоштовање друге

особе деградира љубав и осећања везана за сексуалност, што ствара основу за ризично понашање.

И мушкарци и жене сексуално злостављају и дечаке и девојчице. Злостављање које чине мушкарци позатије је у друштву, у односу на злостављање које чине жене. Наиме, у патријархалном друштву, услед родне подељености, мушкарац се не сматра жртвом. Због тога је још важније да се обрати пажња на злостављање младића, чији су починиоци и мушкарци и жене.

Неки примери сексуалног насиља

Педофилија: сексуално узбуђење кроз сексуалне контакте са децом. У нашем закону је „обљуба с дететом или немоћним лицем” кривично дело у којем су жртве деца млађа од 14 година или особе које нису способне да пруже отпор (због душевног обољења, немоћи или другог стања). Казна је од једне од 18 година затвора.

Инцест: сексуална веза која се јавља између двоје људи унутар исте породице (отац и ћерка, маћеха и посвојени син, ујак и братаница...).

Силовање: присилан полни чин над женом или мушкарцем; силовањем се сматра сексуални чин за који не постоји добровољни пристанак једног од партнера, уколико се при том примени сила, претња или уцена. По нашем закону, принуда на полни чин (било да је вагинални, орални или анални, пенисом или неким предметом) представља кривично дело за које је предвиђена казна од две до 18 година затвора.

Проституција: укључивање адолесцената у проституцију (сексуални односи за новац или друге услуге) јесте облик сексуалног злостављања.

Сексуално узнемиравање: јавља се у много облика, у које спада понављано изазивање или довођење у непријатност других особа, на пример, неприличним додиривањем или штипањем, гестовима, телефонским позивима, тражењем разних сексуалних услуга од стране претпостављеног на послу или од стране наставника или професора у школи.

Излагање друге особе порнографији такође је облик сексуалног узнемиравања. Посебно кривично дело је „обљуба злоупотребом положаја”, када није битно да ли је постојао пристанак особе или не, већ да је до сексуалног контакта дошло између особе у надређеном положају (наставника, васпитача, стараоца, усвојоца, родитеља, очуха, маћехе) и малолетне особе старије од 14 година која му (јој) је поверена ради учења, васпитавања, старања или неге. Затворске казне су од три месеца до 18 година.

По Закону о раду, „свако вербално, невербално или физичко понашање које има за циљ или представља повреду достојанства лица које тражи запослење, као и запосленог, у сфери полног живота, а које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење” сматра се обликом сексуалног узнемиравања за које су прописане високе новчане казне.

Недозвољене полне радње су покушај силовања, нежељени додири, пољупци, грљење... све што није силовање (није дошло до пенетрације) а укључује сексуални контакт до којег је дошло силом, претњом или уценом. Казна за ово кривично дело је новчана или затворска до три, односно до 15 година.

Шта учинити? Ако се догоди теби:

- ✓ позови полицију;
- ✓ иди на сигурно место и позови особу од поверења;
- ✓ сачувај одећу, не туширај се;
- ✓ не дирај ништа у просторији у којој се све догодило;
- ✓ обави лекарски преглед, због повреда и налаза потребних као судски доказ.

Ако се догоди другоме:

- ✓ увери жртву да напад није њена (његова) грешка;
- ✓ не понашај се превише заштитнички, али пружи топлину, помоћ и осећај сигурности;
- ✓ дозволи жртви да ти прича, или да ти не прича (ако не жели) о ономе што се десило;
- ✓ не пренеси другима оно што видиш и чујеш;
- ✓ предложи да се обратите стручним службама (лекар, полиција) за даљу помоћ

Жртви силовања је потребна заштита полиције и нега од стране здравственог особља. Одмор, топлина и љубазност су три кључне речи у непосредном збрињавању жртве. За њу је важно да што пре поврати осећање да има контролу над властитим животом и да сама може да доноси одлуке.

<http://zdravlje.nshc.org.rs/snasilje.htm>

(Делови текста преузети из: „Young Men as Equal Partners” Erik Centerwall, Stephan Laack)

Корисни практични савети стручним сарадницима и наставницима за комуникацију са ученицима о **сексуалном злостављању**

Ученицима указати на законску регулативу и њихова права. Обавезно треба да разговарају са одраслом особом којој верују.

Особа од поверења, као што је родитељ, наставник, школски психолог, тренер, може вам помоћи да схватите своја осећања. Ако сте физички или сексуално злостављани, кажите тој особи шта се дешава како би злостављање престало. Такође можете и да се састајете са другим младим људима који се боре са сличним проблемима у својој породици.

Ученицима указати да воде рачуна о себи.

Потражите помоћ и подршку која вам је потребна како бисте могли да наставите даље кроз живот. Укључите се у забавне ствари, као што су музика, спорт и групе

младих. Ако не можете да промените понашање друге особе, можете да учините позитивне ствари за себе.

РИЗИЧНО ПОНАШАЊЕ

Ризично понашање се дефинише као добровољно понашање које прати постојање одређеног објективног и/или субјективног степена ризика.

Наиме, адолесценти свесно и вољно учествују у ситуацијама у којима је ризик сигуран, а исход непознат, али са великом вероватноћом да буде негативан по здравље.

Уопштено гледано, поједина ризична понашања имају тенденцију да се групишу у кластере и међусобно корелирају, увећавајући претњу по здравље адолесцената и препреку за развој превентивних програма, а код неких адолесцената њихово груписање и степен корелације је толико јако да се развија „синдром ризичног понашања”.

ПСИХОАКТИВНЕ СУПСТАНЦЕ

Пушење

Дуван и дувански дим садрже готово исте материје, само у различитим односима. Дувански дим је комплексни загађивач ваздуха – хетерогени аеросол који се састоји од више од 7.000 различитих хемијских састојака у форми честица и гасова. Он садржи, између осталог, и надражљивце и системске отрове као што су никотин, водоник-цијанид, сумпор-диоксид, угљен моноксид, амонијак, формалдехид, као и на десетине канцерогена. Под пушењем се подразумева коришћење дувана удисањем дима запаљеног дуванског лишћа у цигарети, цигари или лули. Приликом пушења постоје две врсте дуванског дима: дим који пушач увлачи у плућа и бочни дим од сагорелог дувана који се шири у околину и који удишу и непушачи који се налазе у истој просторији и то је познато као “пасивно пушење”, а врста таквог загађења затвореног простора назива се загађење животне средине дуванским димом. У употреби је и израз “секундарни дувански дим”.

Употреба дувана је један од водећих превентабилних фактора ризика за бројне хроничне незаразне болести, а у већини случајева почиње у адолесценцији. Непосредни утицај пушења на здравље младих пушача испољава се одређеним знацима, као што су: кашаљ, смањење дубине дисања, стална појава слузи у бронхијама, чешће прехладе, а када пушење постане навика, оно делује штетно и на кардиоваскуларни систем, што доводи до смањења физичке кондиције.

Важно је младима истицати последице по репродуктивне функције. Код девојака, на првом месту теже зачеће, а потом учесталије побачаје и компликације током трудноће и порођаја, а код младића оштећење сперматозоида и ћелија које их стварају, чешће проблеме са ерекцијом и импотенција.

Наргила, водена лула, шиша

Наргила је водена лула за пушење дувана, који пролази кроз охлађену воду. Дуван може бити натопљен меласом или медом и помешан са воћем, што даје различите укусе (јабуке, ваниле, чоколаде...) или биљним мешавинама (које могу и не морају да садрже никотин). Нове врсте наргила (е-наргиле, оловке, е-шиша) – раде на батерије и претварају течност која садржи никотин и друге хемијске материје у пару која се удише. Штетни ефекти по здравље - ризик од хроничних незаразних болести, као и заразних болести – више особа користе исти наставак за уста. Опасност је већа него при пушењу цигарета због великог броја удаха, дубине инхалирања и дужине пушења.

Дуванска индустрија је направила производе код којих се дуван загрева на нижим температурама, непотпуно сагорева и не ослобађа дим, већ аеросол који садржи све штетне материје као и дувански дим при потпуном сагоревању дувана тако да их Светска здравствено организација прогласила штетним по здравље: Е - цигарете

Превенција подразумева учење и овладавање вештинама одупирања социјалном притиску да се усвоји по здравље штетно понашање (вештине „како рећи не“).

Најпогоднији мотивациони аргумент за одупирање првим експериментима је истицати:

- ✓ утицај дувана на лошији физички изглед (жута пребојеност ноктију, косе и обрва, сивило усана и језика, загађеност коже лица и руку), немогућност одржавања добре физичке кондиције у ситуацијама битним за младе (спорт, сексуална активност итд) ;
- ✓ непријатан мирис косе, одела, простора у којем се живи, непотребно трошење новца, као и осећај неслободе и зависности итд;
- ✓ Добар лични пример одраслих и вршњачких ауторитета је помажући чинилац а понекад и предуслов сваком прихватању информација или помоћи у усвајању знања, ставова и савладавању вештина.

Алкохол

Алкохолна пића добијају се врењем и дестилацијом грозђа, воћа, жита, јечма, хмеља и разних других биљних материја. Конзумирање алкохолних пића саставни је део општеприхваћеног друштвеног понашања. У младости се усвајају навике и начин пијења алкохола који утичу на однос према алкохолу и конзумирању у зрелој доби. Алкохолизам је претерана употреба алкохолних пића, са свим последицама његове злоупотребе.

Учесталост у Србији указје да скоро сваки други ученик (45,4%) V, VII разреда основних школа и I разреда средњих школа пробао алкохол, док је 31,3% ученика истих разреда алкохол пило у претходних месец дана, чешће ученици старијих разреда и дечаки (Извор: Понашање у вези са здрављем деце школског узраста у Републици Србији 2018. године)

Зашто млади пију?

- ✓ Млади су у доба одрастања такође врло ризична група за прекомерну употребу алкохола;
- ✓ Први контакт са алкохолом млади најчешће доживљавају у кругу породице. У доба пубертета, опонашања одраслих и доказивања зрелости, посеже се за алкохолом као изразом одраслог понашања и често пије непотребно и превише;
- ✓ Ризик је већи ако не постоје услови за квалитетно провођење слободног времена, а посебно за активно бављење спортом и рекреацијом.
- ✓ Иако узроци сувишног и неодмереног узимања алкохола код младих могу бити и стрес због тежег прилагођавања у школи, великих захтева у учењу, прејакој конкуренцији у неким школама и страх пред завршних или пријемних испита, ипак, као узрок узимања алкохола, преовлађују несређени односи у кући, неодговарајући васпитни приступ, лоши комуникациони обрасци, несређен породични живот, неслога у кући, склоност родитеља према алкохолу и притисак вршњачке групе.

Последице

У време пубертета и адолесценције млади су склони да се осећају несрећнима, лако стичу осећај мање вредности, подложни су осећању тескобе, депресивном расположењу, бојазни од неуспеха, и тада посежу за алкохолом ради стицања „храбрости”.

Фазе употребе алкохола

1. Експериментална употреба

Млади људи често експериментишу са алкохолом, виде да долази до промене расположења приликом пијења – понекад се осећају добро и моћно док пију, али врло често им је и мука и имају касније главобољу. Код оних младих код којих је употреба алкохола оставила позитивна искуства, појачава се жеља да се настави са пићем и многи прелазе у следећи стадијум.

2. Редовна употреба

Млади који редовно пију, то најчешће раде из жеље за дружењем и у оквиру сличног друштва. Они тачно знају како се осећају кад пију и обично одаберу да пију у појединим околностима. И даље у овој фази, као и у претходној, млади пију јер им је привидно пријатно када то раде.

3. Преокупација употребом

Ова фаза настаје када млади почну да пију алкохол да би елиминисали лоша осећања- пију због ситуације у којој се налазе. Неки од њих почињу да граде своју репутацију на основу тога колико пију. Што више пију почињу да развијају физичку отпорност на дејство алкохола и њиховом телу је потребно све више

алкохола да би се постигао резултат. То је главни знак упозорења да се код њих развија проблем са пићем и да је могућ развој алкохолизма као болести.

4. Хемијска зависност

Све више алкохола је потребно да би се произвео ефекат којем млада особа тежи (та појава се зове толеранција). Уколико особа евентуално и проба да престане да пије јављају се симптоми апстиненцијалне кризе (напетост, тремор, главобоља, мучнина, повраћање, несаница, кошмари). Особа већи део свог времена проводи у набављању алкохола и пијењу, а однос према алкохолу је снажнији од свих других односа у животу занемарује однос са блиском људима, као и ранија интересовања и циљеве.

Превенција

1. Укључивање у различите групне активности које проширују опсег знања и вештина битних за адаптирано социјално функционисање:
  - a. активан спорт,
  - b. рекреација (шетња, трчање, вожња бицикла, ролера и скејтборда, извођење кућних љубимаца, коришћење паркова, шеталишта, базена, клизалишта...),
  - c. плесне школе, музичке школе, тренинзи социо-емоционалних вештина, уметничке радионице, школске секције,
  - d. Покрет Горана, Црвени крст, планинарска друштва, волонтерски рад у удружењима грађана, филантропија, помоћ неким угроженим друштвеним групама итд.
2. Развој животних вештина (медијска писменост, вештине комуникације, контроле стреса, постављања граница, доношења одлука)

Дроге

Дроге су различите природне или хемијски синтетизоване супстанце које утичу на промене у организму у физиолошким и психичким функцијама (мењају свест, понашање, расуђивање, емоције) и могу да доведу до стварања психичке и/или физичке зависности). Употреба дрога повезана је са бројним акутним и хроничним здравственим проблемима и значајно доприноси глобалном оптерећењу друштва болестима. Коришћење дрога међу адолесцентима изазива многобројне последице као што су проблеми са физичким и менталним здрављем, повећан ризик од предозирања, друга ризична понашања као што су ризично сексуално понашање, коришћење других психоактивних супстанци као што је алкохол, насиље и повреде. Међу конзументима дрога постоје разлике у обрасцима њихове употребе који се крећу од повремене до редовне и високоризичне употребе, укључујући зависност од дрога, а посебан проблем представља комбинована употреба супстанци тј. коришћење више различитих психоактивних супстанци. Канабис је најчешће конзумирана дрога у свим добним групама. Изазов представљају и нове психоактивне супстанце и нови облици адиктивних понашања који са новим обрасцима њихове употребе представљају посебан изазов

у креирању адекватног одговора друштва на проблем употребе психоактивних супстанци.

Врсте и дејства психоактивних супстанци - дрога

Једна од често коришћених класификација дрога се базира на њиховом дејству, према којој се оне деле на:

- психостимулансе: кофеин и никотин, амфетамини, кокаин и екстази, депресоре: алкохол, лекови за смирење и спавање, опијати (хероин, опијум, морфијум, кодеин) и опиоиди (метадон, тродон, валорон),
- халуциногене дроге: у ову групу дрога спадају ЛСД и магичне печурке. Поред чистих халуциногених дрога у ову групу се могу сврстати и дроге које имају комбиновано халуциногено и седативно дејство (марихуана) или халуциногено и стимулативно дејство (екстази),
- делиријанте: у ову групу спадају многи индустријски производи и производи за кућну употребу који садрже психоактивне испарљиве материје (инхаланти), који по карактеристикама могу бити: 1) испарљиви - лепак, боје, разређивачи, лакови, бензин, ацетон, бронза... 2) гасови – лакови за косу, дезодоранси, спрејеви... 3) медицински анестетици – етар, халотан, хлороформ... и 4) нитрити – амил нитрит/поперс/, бутил нитрит...

Дизајнерске, „Нове” дроге

Под новим психоактивним супстанцама се подразумева широк спектар супстанци које нису под међународном контролом, а посебно забрињава чињеница да нису ништа мање опасне од оних дрога које то јесу. Под *legal highs* се подразумева широка категорија синтетичких и на биљној бази заснованих супстанци и производа као што су *party pills*, *herbal-highs* и *research chemicals*. Није познато шта се заиста налази у овим супстанцама и какви су краткорочни, средњерочни и дугорочни штетни ефекти које могу проузроковати ове супстанце. Наизглед исти производ може садржати различите супстанце у различитим количинама што значи да и приликом употребе „истог” производа, ефекти и последице могу да варирају, што представља велики ризик по кориснике. Непредвидиви ефекти се могу јавити код било које дроге, била она „стара или нова”, али нарочито када се оне конзумирају у комбинацији или у исто време са другим супстанцама.

Таблетоманија – злоупотреба лекова

Свако самоиницијативно узимање лекова (без препоруке и редовне контроле лекара), које траје дуже од епизоде акутне болести или хроничне болести за коју је уобичајено узимање одређених лекова, буди сумњу на овај проблем. Најчешће се злоупотребљавају следеће врсте лекова: лекови против болова (тродон, валорон, хептанон, метадон, долантин...); лекови за смирење и против несанице/бензодиазепини (бенседин, бромазепам, лорам, деметрин,

флормидал, нитрам, лексилијум...) и лекови за Паркинсонову болест (артан, акинетон...).

Таблете изазивају јаку физичку и психичку зависност и предозирање је један од најчешћих узрока покушаја и извршених самоубиства.

Учесталост

У Србији је било коју дрогу, изузев канабиса, током живота, користило 3,4% ученика првих разреда средњих школа. Најчешће коришћена дрога изузев канабиса је екстази који је током живота пробало 2,1% ученика, док су учесталости пробања других дрога мање и износе 1,7% за амфетамине; 1,5% за кокаин; 1,5% за LSD или друге халуциногене и 1,1% за хероин. Међу ученицима првих разреда средњих школа у Србији 6,1% је користило инхалансе икада током живота, а 1,7% у претходних месец дана. Међу ученицима првих разреда средњих школа 5,8% је користило средства за смирење без савета лекара, девојчице у већем проценту него дечаки. Међу ученицима првог разреда средњих школа 1,8% је користило неку од нових ПАС, нешто мало више дечака него девојчица.

(Извор:Европско школско истраживање о употреби психоактивних супстанци међу ученицима у Србији 2019)

У превенцији злоупотребе психоактивних супстанци постоје 2 основна приступа:

1. превенција начина понашања појединца (приступ усмерен ка индивидуи)
2. превенција утицаја окружења (политика и законски прописи). Данашњи научни став је да комбинација превенције начина понашања појединца и утицаја окружења показује најбоље ефекте.

Програми превенције злоупотребе дрога у школама:

Програми превенције злоупотребе дрога у школама имају за циљ развијање:

- личних вештина - доношење одлука, сналажење, постављање циљева;
- емоционалних вештина - способност препознавања и разумевања емоција, проширење емоционалног речника, ширење опсега превладавања аверзивних осећања итд;
- социјалних вештина - асертивност, отпор на притисак вршњака, редуција импулсивности,
- конструктивно решавање конфликта и сл;
- знања - о дрогама и последицама узимања, доступним облицима лечења, рехабилитације и социјалне реинтеграције итд; ставова - посебно исправљање заблуда о вршњацима који користе дроге.

РИЗИЧНО СЕКСУАЛНО ПОНАШАЊЕ

Шта су ризична сексуална и репродуктивна понашања?

1.Тип везе и број партнера

- ✓ Честе промене партнера и склоност да се сексуални односи остварују са недовољно познатим особама;
- ✓ Истовремено постојање више сексуалних партнера.

Такво понашање вишеструко повећава ризик за настанак инфекција које се преносе полним односом. Познато је да вероватноћа преношења полних инфекција расте експоненцијалном прогресијом у односу на број сексуалних партнера, а додатно се увећава ако је партнер недовољно познат (зато што се не знају његова прошлост, полно понашање, здравствене навике, однос према здрављу, претходна обољења и сл.).

2. Узраст започињања полне активности и мотивација за ступање у полни однос

- Ступање у полни однос под утицајем вршњака;
- Ступање у полни однос на инсистирање партнера;
- Рано ступање у сексуалне односе (свакако пре 14 године, али и када особа није психо-физички спремна).

Адолесценти постају сексуално активни из низа побуда које се крећу у распону од емоционалне и психолошке потребе младих да воле и да буду вољени, па до једноставне радозналости и експериментисања. Адолесцент који треба да донесе одлуку о својој сексуалној активности има само привидну слободу избора, јер бити другачији од вршњака и не одредити се за оно што већина чини, односно остати на обрасцима понашања које заговарају родитељи, значи изложити се подсмеху и, евентуално, бити одбачен од своје околине.

3. Претходно знање о контрацепцији и однос према контрацепцији - непознавање и некоришћење контрацепције а нарочито кондома када не постоји стални сексуални партнер са којим се планира рађање деце, I непознавање употребе кондома или претежно коришћење неефикасних метода контрацепције (као што је метода плодних и неплодних дана или прекинутог сексуалног односа), I коришћење абортуса и таблета за „јутро после“ (хитне контрацепције) као метода контроле нежељене трудноће.

Већина младих још увек нема праве и довољне информације о мерама заштите. Знања која имају најчешће добијају од вршњака или путем интернета, а те информације су често искривљене и погрешне. Млади људи су склони да, из радозналости или жеље за новим доживљајима преурађено ступе у сексуалне односе, вођени жељом да изгледају старији, али и да раде оно што им одрасли из њихове околине забрањују.

Млади често сматрају да немају велику улогу у доношењу одлука и дозвољавају спонтани след догађаја. Пошто су доживљаји наметнути споља, они се не осећају оговорним ни за последице које могу да наступе.

4. Стил живота

- Неосмишљено коришћење слободног времена;
- Ступање у сексуалне односе под дејством алкохола или дрога;

- Пристајање на нежељен или небезбедан (незаштићен) секс;
- Неосмишљено коришћење слободног времена, ниске животне амбиције, припадност секти, пушење, полни однос под утицајем алкохола или дроге, често опијање алкохолом, полни односи на „журкама” – све то не мора имати непосредно везе са добијањем инфекција које се преносе полним односом и са нежељеном трудноћом, али може говорити о склоности ка ризичним облицима понашањима. Појава ових облика понашања повећава пријемчивост младих за бројне поремећаје здравља.

5. Здравствене и хигијенске навике

- Некоришћење превентивних прегледа;
- Одлагање или одбијање теситрања на ХИВ и хепатитисе;
- Неправилна интимна хигијена

Велики број младих особа нема развијене одговарајуће здравствене навике, као што су одласци код лекара ради здравствене контроле и коришћење искључиво личне одеће и прибора за хигијену. Млади су често оптерећени бројним предрасудама и страхом од непознатог па због тога нерадо одлазе код лекара, а посебно код гинеколога. Посета лекару, без обзира на то да ли постоје тегобе или не, требало би да представља део здравствене културе. Страх од гинеколошког прегледа могући је разлог због кога се младе жене нерадо обраћају гинекологу и када постоје симптоми поремећаја репродуктивног здравља. Објашњавање и одбацивање ових страхова један је од битних предуслова очувања репродуктивног здравља.

Учесталост

Када је реч о сексуалној активности и сексуалним односима, 23,6% ученика I разреда средње школе је изјавило да је ступило у сексуалне односе (38,3% дечака у односу на 9,4% девојчица). Ученици и ученице I разреда средње школе који су упражњавали сексуалне односе у највећем броју случаја доживели су први сексуални однос са 15 година. У погледу употребе различитих контрацепцијских метода, 26% средњошколаца који су упражњавали сексуалне односе навела је да при последњем сексуалном односу није користила заштиту у виду презерватива, око две ју је трећине користило (64,4%), док је 10,8% као метод заштите приликом последњег односа користило пилуле за контрацепцију. (Извор: Понашање у вези са здрављем деце школског узраста у Републици Србији 2018. године)

Шта је одговорно сексуално понашање?

Одговорно сексуално понашање подразумева усвајање образаца понашања и начина живота усмерених на заштиту и побољшање сексуалног и репродуктивног здравља, а који омогућава позитиван приступ сексуалности, постизање задовољавајућих и сигурних сексуалних искустава, репродукцију и жељено родитељство и спречавање или значајно смањење ризика могућих нежељених последица.

АБЦ превентивна стратегија:

Abstinence или уздржавање од сексуалног односа (апстиненција) и одлагање првог сексуалног односа за каснији период живота.

Be faithful или одржавање полних односа искључиво у међусобно верној вези.

Condom или редовна и правилна употреба кондома при сваком сексуалном односу са свим сексуалним партнерима.

ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ

У преводу има неколико значења – силеџиство, злостављање, насиље, малтретирање. Овај појам означава „агресију јачег према слабијем при чему нападач и нападнута страна могу бити појединац или група”. Насилно понашање може бити:

- Физичко - наношење физичке повреде (ударање, гурање, наношење физичког бола и сл.) ;
- Вербално - ругање, уцена, задиркивање, оговарање, омаловажавање, називање погрдним именима, подсмех, претња;
- Социјална изолација (искљученост из друштва) - утицај на другу децу да се одређено дете изолује из друштва, оговарање, игнорисање, вређање, увредљиве гримасе и гестови, намерно искључење из круга пријатеља.

Као подврсте насилног понашања наводе се:

- Сексуално – нежељени додири, штипкање, коментари са сексуалном конотацијом итд;
- Културно – веђање на образовној, етничкој, религијској и расној основи.
- Економско насиље – крађа, изнуђивање новца;
- Насиље преко интернета (engl. cyberbullying).

Вршњачко насиље путем интернета укључује: подстицање групне мржње, нападе на приватност, узнемиравање, убојање, вређање, излагање непримерним садржајима, ширење насилних коментара, искључивање детета из мреже комуникација итд. Насиље преко интернета и мобилног телефона може бити веома озбиљно, чак и много озбиљније од насиља које се дешава у реалном животу, због тога јер:

- може бити присутно 24 сата;
- дете које је узнемиравано не осећа се нигде сигурним, чак ни у сопственом дому;
- контакти детета преко електронских медија могу бити бројни;
- број деце која учествују у насилном односу према неком детету увећава се, понекад и веома брзо, као и број посматрача тог понашања;

- анонимност деце која се понашају насилно обично је велики извор страха и несигурности за децу која су изложена насиљу деца и млади теже схватају последице овог насилног понашања зато што нису у непосредном, физичком контакту с онима који се понашају насилно.

Данас се дигитално насиље најчешће врши путем:

- социјалних мрежа и платформи за дељење видео садржаја (нпр. Facebook, Google+, My Space, Twitter, Ask.fm, Omegle, YouTube, Instagram, Flickr, Snapchat и др.);
- СМС порука и телефонских позива;
- имејлова;
- инстант порука (IMs – instant messages) и текстуалних порука (нпр. WhatsApp, Skype, Viber и др.);
- сликовних порука и видео материјала;
- причаоница или „соба за четовање” (енг. chat rooms); блогова, форума;
- онлајн видео-игара.

Препознатљиве особине деце која трпе насиље: имају слабо самопоштовање (себе опажају као непривлачне, слабије), повучена су, пасивна, опрезна, тиха и осетљива, анксиозна су, имају мало пријатеља, обично су више уплашена и за њих се зна да неће узвратити ако их неко нападне (углавном нису агресивна).

Непосредне последице проживљеног вршњачког насиља су: повученост и несигурност, избегавање друштва, раздражљивост, напетост и склоност детета да реагује плачем, поремећај пажње, пад успеха у школи, губитак мотивације за похађање школе, дете избегава уобичајени пут до школе, не жели да у школу иде само и тражи од родитеља да га воде, жали се на многе тегобе када треба да иду у школу. има слабији апетит као и проблеме са сном (несанице/ноћне море), несигурно је и у школи тражи друштво/близину наставника/ца, не укључује се у заједничке или спортске активности, депресивно је, а каткад и агресивно према другој деци, прети самоубиством, а понекад и покушава самоубиство.

Деца могу имати и трајније последице изложености вршњачком насиљу и то поремећај навика: поремећај сна, ноћно мокрење, неконтролисана столица, соматске (телесне) тегобе иако је дете физички здраво (главобоље, болови у стомаку, тешкоће дисања). Деца која су у детињству била изложена насиљу у адолесценцији могу испољавати: депресивност, насиље према својим вршњацима, несигурност и ниско самопоштовање, ризичне „стилове” живота као што су различити типови зависности о психоактивним супстанцама. У одраслој доби: неке премећаје личности, склоност депресијама, ризик од суицида и ризик од различитих типова зависности од психоактивним супстанцама.

Учесталост

Дечаци су чешће учествовали у злостављању других, а девојчице су чешће биле жртве злостављања и то највише у седмом разреду основне школе. Сваки десети ученик (10,3%) учествовао је у злостављању других једном или двапут

током последњих неколико месеци, а 11% ученика је навело да је у истом периоду било жртва злостављања. У дигиталном злостављању другог ученика/ученице током последњих неколико месеци једном или два пута учествовао је у просеку сваки шести ученик, при чему се уочава разлика према полу код ученика петог разреда основне школе (дечаца 6%, девојчице 3,6%). Највише ученика седмог разреда је навело да је злостављано путем интернета једном или два пута током последњих неколико месеци (1,7% дечаца и 1,2% девојчице). (Извор: Понашање у вези са здрављем деце школског узраста у Републици Србији 2018. године)

Коме пријавити насиље ?

<http://www.mpn.gov.rs/primena-pravilnika-o-protokolu-postupanja-u-ustanovi-u-odgovoru-na-nasilje-zlostavljanje-i-zanemarivanje/>

Сваки облик насиља, па и дигитално насиље, пријављује се школи: која поступа у складу са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање. У зависности од нивоа, активности у вези са заштитом предузима сам наставник/ца и одељењски старшина, тим за заштиту од дискриминације и насиља, односно унутрашња заштитна мрежа, или се укључује спољашња заштитна мрежа (остале установе: центар за социјални рад, полицијска управа, установе здравствене заштите). У оквиру Министарства просвете, науке и технолошког развоја функционише СОС телефонска линија. На број телефона 0800/200- 201 може да се пријави сваки облик насиља, па и дигитално насиље.

Уколико имате информације о сексуалној злоупотреби малолетних лица у порнографске сврхе, сексуалном насиљу на интернету, педофилији, криминалним онлајн садржајима, или ако је малолетна особа добијала путем дигиталних уређаја било какав материјал са експлицитним сексуалним садржајем обавестите:

Одељење за борбу против високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова Републике Србије, Више јавно тужилаштво у Београду, Посебно одељење за борбу против високотехнолошког криминала, или основно јавно тужилаштво.

ВЕШТИНЕ КОМУНИКАЦИЈЕ И ДОНОШЕЊА ОДЛУКА

Знати како изразити себе тако да вас други разумеју и разумети шта други људи покушавају рећи, важне су вештине за социјални живот. Те вештине помажу да се развију добри међуљудски односи, разреше евентуални сукоби уз међусобно уважавање и без насиља.

Како боље комуницирати?

Јасна комуникација се дешава када је порука коју пошиљалац намерава да пренесе иста као порука коју прималац разуме. Људи комуницирају и вербално и невербално. Један од најважнијих елемената добре комуникације је активно слушање без осуђивања. Када слушате, корисно је да покушате да разумете другу особу, Потврђујете да је разумете исказима „Ја разумем како се осећаш” или „Добро запажање” , гледате особу у очи, дајете позитивне невербалне знакове (осмех, климање главом или тапшање по леђима), тражите појашњење уколико је нешто остало нејасно.

Како побољшати вербалну комуникацију? Нека конструктивна понашања су следећа:

- Наводећи нечија осећања започињете реченицу са „ја” а не са „ти”;
- Прихватите да сви људи имају право на своја осећања и мишљења;
- Избегавајте превише директива, осуђивање или контролу;
- Исказујте што јасније оно што желите или оно што не желите;
- Покушајте да идентификујете могућа решења за евентуалне проблеме.

Асертивност је способност да се особа изрази, да се заложи за своја права не угрожавајући права других. То је адекватна, директна и искрена комуникација са другима. Особа која се понаша асертивно осећа самоувереност и углавном је поштована од стране својих вршњака и пријатеља. Асертивност повећава шансу да ће особа имати здраве односе и добро се осећати „у својој кожи” и имати бољу контролу над свакодневним животним ситуацијама. Све ово повећава њену способност за доношење животних одлука и повећава вероватноћу да ће остварити оно што жели у животу. Асертивност поразумева следеће:

- Особа јасно изражава шта осећа, шта јој је потребно и како се то може постићи;
- Способна је да смирено комуницира не нападајући друге. Каже „да” када то жели и „не” када нешто не жели (не пристаје да учини нешто само да би удовољила другима) ;
- Одлучује да истраје у својим захтевима, поставља јасне границе и брани своју позицију, чак и ако ће то довести до конфликта;
- Самоуверена је у решавању конфликта ако до њега дође;
- Разуме како треба комуницирати ако двоје људи желе различите исходе; Способна је да отворено разговара о себи и уме и хоће да слуша друге.
- Говор тела (позиција целог тела, држање руку и ногу, израз лица...) је отворен, самоуверен и не показује непријатељство, непријатност или збуњеност;
- Способна је да прими позитивне и негативне поруке;
- Има позитиван, оптимистичан став.

Особе који не умеју да се понашају асертивно могу да регују врло пасивно на различите околности у свом животу. Када особа потребама, ставовима и проценама других људи даје предност у односу на сопствене потребе, ставове или процене највероватније ће се осећати повређено, анксиозно или љутито. У оваквим

ситуацијама особа може да користи сарказам, пружа отпор или остане тиха и повучена на сопствену штету.

За разлику од асертивности, **агресивност** значи да особа инсистира на својим правима на рачун других или омаловажавајући и понижавајући друге. Агресивност код саговорника обично изазива љутњу или жељу за осветом, и може да делује супротно намерама особе која се понаша на агресиван начин. Једна од честих заблуда о асертивности је да она подразумева агресивност. Док асертивност подразумева јасно, смирено размишљање и преговор у коме су обе особе поштоване и свака има право на своје мишљење, агресивност подразумева вођење рачуна само о својим потребама и праћена је бурним осећањима која ескалирају и не остављају простора за комуникацију.

Специфичне асертивне технике:

- Потребно је да особа прецизно и што јасније каже шта жели, мисли или осећа. Треба бити директан. Важно је упутити поруку особи којој је намењена;
- Особа треба да буде свесна да је порука коју упућује заиста намењена, да проистиче из њеног система вредности и њеног доживљаја одређене ситуације. Зато је добро да се упутити тзв. „Ја” порука: „Не слажем се са тобом”, уместо: „Ниси у праву”;
- Потребно је да се након упућивања асертивне поруке тражи повратна информација: „Да ли сам био јасан? Како ти гледаш на ову ситуацију? Шта ти желиш да урадиш?”;
- Такође је важно да се има у виду да је потребно да вербалне и невербалне поруке буду усклађене.

Притисак вршњака

Притисак вршњака може да буде позитиван (очекивање да се буде успешан у школи, спорту али када се говори о притиску вршњака најчешће се мисли о притиску да се адолесцент ангажује у ризичним понашањима. Адолесцентима може да буде веома тешко да се одупру притиску вршњака из више разлога:

- ✓ Боје се да ће бити одбачени;
- ✓ Желе да буду прихваћени, да се допадну другима и не желе да изгубе пријатеља или партнера/партнерку;
- ✓ Не желе да их други задиркују или исмевају;
- ✓ Не желе да повредe нечија осећања;
- ✓ Нису сигурни шта сами желе;
- ✓ Не знају како да се извуку из ситуације у којој су изложени притиску;
- ✓ Притисак вршњака може да се јави у форми отвореног, вербалног или прикривеног, неизговореног притиска.

Наводимо неке од примера вршења притиска:

Омаловажавање

„Ти се само плашиш.” „Зар ниси довољно одрастао да урадиш ово?”

Изазивање

„Шта мислиш да се може десити?“ „Шта ти уопште знаш о...?“

Претња

„Уради то или збогом.“ „Наћи ћу неког ко хоће.“ „Повредићу те ако то не урадиш.“

Разлози

„Па свакако ћемо се венчати.“ „Не можеш затруднети од једног секса.“ „Дугујеш ми то.“ „Сада си довољно одрасла за то.“

Како се адолесценти могу одупрети притиску?

НАУЧИТЕ УЧЕНИКЕ ДА СЕ невербалном притиску могу супротставити тако што ће:

- ✓ Проверити да ли је њихов утисак тачан – да ли сви адолесценти заиста имају сексуалне односе или користе алкохол или пуше цигарете;
- ✓ Размислити о томе да одређено понашање за собом повлачи ризике и размотрити који су то ризици;
- ✓ Напустити ситуацију у којој осећа притисак;
- ✓ Како се адолесценти могу одупрети притиску?

НАУЧИТЕ УЧЕНИКЕ ДА СЕ вербалном притиску се могу супротставити:

- ✓ Одбијање: Кажите јасно и чврсто, и ако је потребно напустите ситуацију. нпр. „Не, кад кажем не то заиста значи не.“, „Не, хвала.“, „Не, не, одлазим.“ ;
- ✓ Одлагање: Одложите доношење одлуке док не размислите нпр. „Нисам још спреман“, „Можда можемо о томе да причамо касније“, „Желео бих да прво разговарам са пријатељем, мајком и сл.“ ;
- ✓ Погодба: Покушајте да донесете одлуку која је прихватљива за обе особе нпр. „Хајде да.....уместо...“ „Нећу то да урадим, али можда бисмо могли...“, „Шта би нам обома одговарало?“;

Потребно је да адолесцент научи да препозна ситуације у којима ће повиновање групи или партнеру донети више штете него користи, било самом адолесценту или другима и да се у таквим ситуацијама одупре притиску.

Задатак који стручни сарадници /учесници обуке реализују са наставницима:

1-Реализација предавања и презентација наставницима

2-Израда припрема за час или ваннаставну активност у оквиру којих се види примена здравственог и родног питања /може на нивоу стручног већа или тимова

3-Прослеђивање радова, продуката часа, фотографија стручном сараднику

4- Стручни сарадник прослеђује најуспешније примере просветним саветницима у школској управи ради селекције и прослеђивања Одсеку за људска и мањинска права и ЗУОВ-у који постављају на платформу

ППТ Брошуре за родитеље Савета Европе, као и филмови за родитеље УНОДЦ могу бити коришћене на родитељским састанцима

РЕСУРСИ

Прилози **Радионице о сексуалном и репродуктивном здрављу:**

- ✓ Како донети одлуку и рећи НЕ ступању у сексуалне односе
- ✓ Пубертет- па шта? Квиз
- ✓ Пубертет- први циклус ОШ
- ✓ Пубертет- други циклус ОШ
- ✓ Пубертет
- ✓ Другарство, пријатељство, заљубљеност, љубав - Драга Савета
- ✓ Физиологија репродукције-за крај другог циклуса и први разред срење школе
- ✓ 3 активности Инфекција HIV I AIDS – други циклус основног образовања и средња школа
- ✓ 2 активности Комуникација деце са родитељима о репродуктивном здрављу
- ✓ Контрацепција-други циклус основног образовања
- ✓ Контрацепција-средња школа
- ✓ Љубав и заљубљеност
- ✓ Појмови о сексуалном и репродуктивном здрављу
- ✓ Квиз/Полно преносиве болести- крај другог циклуса и први разред срење школе
- ✓ Три приче/Полно преносиве болести- крај другог циклуса и први разред срење школе
- ✓ Решавање проблема у адолесценцији

Прилози **Радионице о здравим стиловима живота и превенцији:**

- ✓ Шта значи добро здравље
- ✓ Шта значи лична хигијена
- ✓ Правилна исхрана -3 радионице
- ✓ Физичка активност- 2 радионице
- ✓ Ментално здравље
- ✓ Самоприхватање-Свиђа ми се како изгледам
- ✓ Погоди како се осећам

- ✓ Зablудe и митови о интернету
- ✓ Пушење или здравље- 2 радионице
- ✓ Алкохол- 2 радионице
- ✓ Дрога- 2 радионице
- ✓ Вршњачко насиље
- ✓ Кораџи у доношењу добрих одлука
- ✓ Комуникација без стреса
- ✓ Како до добрих одлука и Како рећи не? 2 радионице

Прилог Презентације:

- Уводна-Представљање основних законских оквира за примену нове образовне парадигме засноване на исходима образовања и васпитања међупредметна компетенција *Одговоран однос према здрављу*
- Здравствено васпитање (ФЗВ)
- Примери исхода образовања и васпитања у ОШ и СШ који се односе на здравствено васпитање
- Родна равноправност и родно насиље
- Малолетнички и дечији бракови
- Лична хигијена
- Ментално здравље
- Значај физичке активности и здрава исхрана
- Контрацепција и трудноћа
- Репродуктивно здравље
- Слободно време, одмор и медији
- Презентација брошура за родитеље Савета Европе

Прилог Филмови:

<https://www.unodc.org/unodc/rs/listen-first/Serbian/videos.html>

UNODC је покренуо глобалну иницијативу *Пажљиво слушајте (Listen First)* са циљем повећања подршке превенцији употребе дрога кроз улагање у добробит деце, а уз подршку Светске здравствене организације (WHO), Француске међуминистарске мисије за борбу против дрога и зависних понашања (MILDECA) и Министарства здравља и социјалних питања Шведске. Материјал промовише Канцеларија Уједињених нација за борбу против дрога а путем подршке МПНТР и ЗУОВ који су прегледали материјал. Кратки филмови су намењени запосленима у образовању, родитељима, старатељима, односно свима онима који раде са децом и учествују у њиховом васпитању и образовању, имају за циљ да подсети родитеље и све друге одрасле на значај пружања подршке деци у моменту када им је та врста пажње најпотребнија. Сваки прилог, од оног који се односи на приврженост до оног који је назван *Наука о занимањима* подржава тезу о важности неговања чврстих веза унутар заједнице, како би деца у овим изазовним временима имала сигурну базу и основу за здраво одрастање.

Прилог: Литература з средњошколце

Значајна помоћ и подршка у осмишљавању и реализацији садржаја везаних за здравственог и родног васпитања везује се за стручну и приручну литературу.

На линку Завода за унапређивање васпитања и образовања дати су материјали који нису експертски, већ су примерена потребама наставника и могу се (бесплатно) преузети.

Линк за преузимање приручника: <https://zuov.gov.rs/izdanja-zavoda/>

- ✓ *Приручник за наставнике грађанског васпитања у гимназији (2020.)*
- ✓ *Приручник за наставнике грађанског васпитања у првом циклусу основног образовања и васпитања (2020.)*
- ✓ *Приручник за праћење физичког развоја и развоја моторичких способности ученика у настави физичког васпитања за ученике средњих школа (2019.)*
- ✓ *Препоручена литература за изборне програме у гимназијама (2018)*

<http://www.medijskapismenost.net/dokument/Recnik-rodne-ravnopravnosti>

<https://www.living-democracy.com/sr/parents/>

- ✓ Едукативна средства. Институт за јавно здравље Војводина. Доступно на: <http://izjzv.org.rs/?lng=lat&cir=0&link=4-78>
- ✓ Наргиле – основне информације, истине и заблуде. Институт за јавно здравље Србије “Др Милан Јовановић Батут”. Доступно на: <http://www.batut.org.rs/index.php?content=1719>
- ✓ Program Y Online теџај. Доступно на: <https://edu.program-y.org/hr/topic/lekcija-4-radionica-19-razgovor-o-alkoholu-i-alkoholizmu/>
- ✓ Марија Зотовић-Костић М., Беара М. Ментално здравље младих у АП Војводини: стање и перспектива. Нови Сад : Центар за производњу знања и вештина, 2016. Доступно на: https://cpzv.org/cpzv_uploads/Mentalno-zdravlje-mladih-u-APV.pdf
- ✓ Кузмановић Д., Лајовић Б., Грујић С. и Меденица Г. Дигитално насиље - превенција и реаговање. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Педагошко друштво Србије, 2016. Доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/priru%C4%8Dnik-interaktivni.pdf>
- ✓ Врањешевевић Ј. и други, Тим УНИЦЕФ-а и ЦИП — Центра за интерактивну педагогију и МПНТР: Ка сигурном и подстицајном школском окружењу водич за школе. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2020. Доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/04/Ka-sigurnom-i-podsticajnom-%C5%A1kolskom-okru%C5%BEenju-vodic-za-skole.pdf>
- ✓ <http://zdravlje.nshc.org.rs/snasilje.htm>
- ✓ <https://www.living-democracy.com/sr/parents/>

- ✓ Generalna skupština UN, Transformisanje našeg sveta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine, <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
- ✓ Generalna skupština UN, Savet za ljudska prava, A/HRC/26-22, 2. april 2014. godine, Sprečavanje i eliminisanje dečijih, ranih i prisilnih brakova,
- ✓ Izveštaj Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, www.ohchr.org/EN/HRBodies/
- ✓ UNFPA, Marrying too young — End child marriage.
- ✓ Подаци доступни из МИЦС истраживања <https://www.stat.gov.rs/media/3474/srbija-2014-mics-rezime.pdf>
- ✓ <http://www.mpn.gov.rs/prirucnici-korisni-materijali-linkovi/>